

Criminology of State Crimes from the Perspective of Opportunity Theory

- Hossein Gholami** | Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- Ghodratollah Khosroshahi** | University of Isfahan, Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, Isfahan, Iran.
- Hossein Javadi Hosseinabadi *** | Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

Abstract

State crimes are committed by the state against human rights. Although this kind of crime has a long history, the etiology of these crimes still lacks explanatory theories. State crimes One of the white-collar crimes that is the violation of fundamental human rights by the governmental organization. The characteristics of these crimes, such as being organizational, complex, and related to the power structure, are such that they cannot be explained in just one dimension. Thus, there is no choice but to use different theories to explain the state crimes. To achieve this goal, we can use some mainstream criminology theories, such as opportunity. The opportunity theory is a commonly-used approach that is employed to analyze etiology of state crimes. Using the abovementioned theory, the present research aimed to describe the quality of committing state crimes in terms of such elements as incentives, objectives, impediments as well as limitations. Research findings suggest that states would commit state crimes in order to preserve and maintain their political power, achieve ideological purposes, access to economical advantages as well as governing people. Holding power, lack of supervision and liability, obscurity, lack of responsibility, public trust, lack of laws supporting citizens' rights, disinclination of citizens for participation in public affairs and so forth are taken into account as backgrounds which strongly assist the government to achieve its objectives. However, the aforementioned backgrounds accompanied with such elements as illiteracy, civil indifference, fear of the government, as well as presence of such limitations as existing a potent civil society, non-state organizations for

* Corresponding Author: hossein_javadi@ymail.com

How to Cite: Gholami, H., KHosroshahi, G., & javadi, H. (2023). Criminology of state crimes from the perspective of opportunity theory. *Journal of Criminal Law Research*, 12(44), 9-52. doi: 10.22054/jclr.2021.51802.2100.

defending civil rights, liberal media, and international mechanisms will lead to committing state crimes. The opportunity theory through the use of above-mentioned etiology suggests that improving structures which give the government incentive, increasing interior and exterior controls which minimize state's chances to commit crimes as well as strengthening either domestic or international limitations would help to prevent governments from committing state crimes. The proposed theory focuses primarily on structural factors affecting the state crime. These factors include the political structure (with totalitarian and authoritarian rule), the ideology of the ruling class (supremacy arising from nationality, religion, class) and the economic structure (command or Free Market Economy) that provide the basis for state crimes by creating the necessary incentives to commit them, such as community control, ideological control, economic interests and control. In the next stage, in the absence of barriers and control, the government will be in an Institutional anomie and will not refrain from taking any action to achieve its goals. If there are control mechanisms, the government uses neutralization and labeling techniques to overcome them. Ultimately, conditions such as ignorance, civic indifference, non-participation, fear of government, and obedience will contribute to the state crimes. When the government achieves its goals by committing state crimes, and there is no reaction against it, it will commit these crimes again through behavioral reinforcement. Repeating state crimes over and over again means that the government has learned to commit crimes against citizens and has made it as a behavioral trait for itself.

Although the opportunity theory can explain the occurrence of state crimes to some extent, but due to its shortcomings, it is unable to explain the various aspects of these crimes, so we need unified theories. So In the late 1960s, criminology became so entrenched in extreme truth-seeking, theoretical crisis, and the endless competition of theories that it required a dramatic transformation to survive. To solve this problem, criminologists, distancing themselves from modern paradigms, have opened their arms to perspectives that seek the future of criminology in the reconciliation of theories without theoretical competition and extreme simplification. Thus, integrative criminology was born. One of the strategies through which integrative criminology seeks to make criminological theories more profitable is the combination of criminological theories, which is referred to as an integrated theory approach. Despite some criticism, this approach was gradually adopted, and integrated theories were born one after another. However, like other criminological theories, most of the integrated theories in the field of street crime were made, and the integrated analysis of different types of white-collar crimes was ignored. One of the white-collar crimes that suffers from the lack of integrated theory is the violation of fundamental human rights by the governmental organization, which is called state crimes. The characteristics

[11] Criminology of State Crimes from ...; Gholami et al.

of these crimes, such as being organizational, complex, and related to the power structure, are such that they cannot be explained in just one dimension. Thus, there is no choice but to integrate different theories to explain the state crimes. To achieve this goal, we can use some mainstream criminology theories, such as opportunity, labeling, control theories, neutralization and anomie techniques, as well as critical theories, like Marxist and Structural criminology.

Keywords: Criminology of State Crimes, State Crime, Crimes against Human Rights, Opportunity Theory.

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت

استاد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

حسین غلامی

استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

قدرت الله خسروشاهی*

استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران.

حسین جوادی حسین‌آبادی

چکیده

جرم‌شناسی جرایم حکومتی به عنوان یکی از شاخه‌های جرم‌شناسی جرایم یقه‌سفیدان ناظر بر مطالعه‌ی جرایم ارتكابی سازمان حکومت علیه حقوق بنیادین بشر است. علت‌شناسی جرایم زیانبار و آسیب‌زای حکومت به عنوان نخستین موضوع مطالعه‌ی این رویکرد، نه تنها از طریق نظریه‌های انتقادی بلکه از طریق توسعه‌ی مفهومی برخی از نظریه‌های جرم‌شناسی جریان اصلی امکان‌پذیر است. در میان نظریه‌های گوناگونی که از قابلیت تبیین جرایم حکومتی برخوردارند پژوهش پیش رو با فایده‌ستانی از نظریه‌ی فرصت درصدد است که ارتكاب این جرایم را با استفاده از مولفه‌های انگیزه، آماج، موانع و کنترل‌ها تشریح نماید. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که حفظ و تقویت قدرت سیاسی، اهداف ایدئولوژیک، مزیت‌های اقتصادی و اعمال کنترل بر شهروندان از جمله انگیزه‌های اصلی حکومت‌ها برای ارتكاب جرایم حکومتی است. زمینه‌هایی که فرصت دستیابی به این اهداف را برای حکومت به همراه می‌آورند عبارتند از بهره‌مندی از قدرت، فقدان نظارت، مسئولیت‌پذیری ناقص، فقدان پاسخ‌گویی، کمبود قوانین حمایتی از شهروندان و ...؛ این زمینه‌ها می‌توانند با وجود آماج مناسب که واجد ویژگی‌هایی چون سطح دانش پایین، بی‌تفاوتی مدنی و هراس از حکومت است و عدم وجود موانع و محدودیت‌هایی نظیر جامعه‌ی مدنی قوی، رسانه‌های آزاد، کنترل‌های درونی و سازکارهای کنترلی بین‌المللی سبب بروز جرایم حکومتی شوند. بر این اساس دریافته‌های نظریه‌ی فرصت برای پیش‌گیری از جرایم حکومتی اصلاح ساختارهای ایجادکننده‌ی انگیزه، فرصت‌زدایی از حکومت از طریق نظارت‌های بیرونی و درونی و تقویت عوامل مانع در ابعاد داخلی و بین‌المللی است.

واژگان کلیدی: جرم‌شناسی جرایم حکومتی، جرم حکومتی، جرایم علیه حقوق بشر، نظریه‌ی فرصت..

مقدمه

التفات به خصیصه‌ی موقعیت‌مدارِ جرم در دهه‌ی هفتاد، جرم‌شناسان حامی رویکردهای عقلانی را به رهیافتی رهنمون ساخت که به مطالعه‌ی جرم از دریچه‌ی عوامل تسهیل‌کننده و موانع وقوع پرداخته، رویکردی خردمحور را بنیان نهاده و آن را نظریه‌ی فرصت نام نهادند. محور اساسی نظریه‌ی فرصت توجه به مقتضیات لازم برای ارتکاب جرم و فقدان عوامل ممانعت‌کننده است که از آن با عنوان شرایط پیرامونی با سه مولفه‌ی اساسی (انگیزه، آماج مناسب و فقدان مانع) یاد می‌شود. هرچند نظریه‌ی فرصت در بدو تولد در رابطه با جرایم علیه اموال و به ویژه سرقت مطرح شد، اما به تدریج توانست تحلیل موفقیت‌آمیزی از گونه‌های مختلف جرایم خیابانی ارایه دهد. با وجود این، با مطرح شدن رویکرد جرم‌شناسی معکوس توسط ساترلند نظریه‌های مرتبط با تحلیل جرایم یقه‌آبی‌ها به حاشیه رانده شد (دارابی، ۱۳۹۷: ۱۴) تا آنکه بار دیگر در انتهای دهه‌ی هشتاد برخی از آن‌ها نظیر نظریه‌ی فرصت بخت آن را یافتند تا با بهره‌مندی از سازکار توسعه‌ی مفهومی در قالب یک رویکرد فراگیر مطرح شوند و برای تشریح دایره‌ی گسترده‌ای از جرایم مورد استفاده قرار گیرند. در حال حاضر بسیاری بر آنند که هیچ جرمی وجود ندارد که در آن فرصت نقش نداشته باشد و بنابراین می‌توان از منظر یک رویکرد فرصت‌مدار تمامی جرایم را تحلیل نمود (فلسون و کلارک به نقل از محمد نسل، ۱۳۸۶: ۳۰۴ و رحیمی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۱۲۹). بدین ترتیب، تحلیل علت‌شناسی جرایم از منظر عوامل زمینه‌ای تاثیرگذار بر مرتکب، افرادی که مستعد بزه‌دیدگی هستند و شرایط بیرونی تسهیل‌کننده بدل به یکی از موضوعات مورد علاقه‌ی جرم‌شناسان معاصر شد که از لفاظی‌های ملال‌آور رویکردهای انتقادی به ستوه آمده، به دنبال تبیین جرم از دریچه‌ی رویکرد عقلانی هستند. این جرم‌شناسان برآنند تا با تطبیق مولفه‌های اصلی این رویکرد با جرایم شایعی که نظام‌های عدالت کیفری در حال حاضر با آن مواجه است استمرار حیات رویکردهای فرصت‌مدار را تضمین کنند. برای نیل به این هدف جرایم یقه‌سفیدی یکی از حوزه‌هایی است که به واسطه‌ی اهمیت و گستردگی نامزد استفاده از نظریه‌ی فرصت است.

در این راستا، جرم‌شناسانی نظیر بنسون، میدنسون و اک ۱ برای تشریح جرایم یقه‌سفیدی از سه رویکرد فعالیت‌های روزمره، الگوی جرم و پیشگیری وضعی استفاده نمودند (بنسون، مدیسون و اک، ۲۰۰۹). همچنین دیگرانی نظیر بنسون و سمپسون ۲ (۲۰۱۸) تلاش کردند نظریه‌ی فرصت را برای توضیح جرایم مربوط به محل کار، جرایم مربوط به بازار و کلاهبرداری شرکت‌ها و سایر جرایم مرتبط استفاده کنند. با وجود این، هرچند پژوهش‌های یادشده می‌پذیرند که تمامی اشکال جرایم یقه‌سفیدی از ساختاری فرصت‌مدار برخوردار هستند، وانگهی در تحلیل آن‌ها اثری از اعمال نظریه‌ی فرصت در خصوص برخی از مهم‌ترین گونه‌های جرایم یقه‌سفیدی نظیر اعمال زیانبار حکومت دیده نمی‌شود. حال آنکه برخی از گونه‌های این جرایم در حال حاضر واجد بیشترین فراوانی در سطح جوامع گوناگون است و از دیگر سو تبیین علت‌شناختی اقدامات آسیب‌زای حکومت از طریق عناصر نظریه‌ی فرصت به لحاظ پیوند این رویکرد با عناصر گوناگون زمینه‌ای که حکومت از آن برای نقض حقوق شهروندان بهره‌مند است ضرورتی انکارناپذیر است.

توجه به اعمال زیانبار ناشی از قدرت را باید در ابتدا زائیده‌ی تأملات رویکرد جرم‌شناسی میان‌کنشی دانست. تاکید بر محدود کردن دامنه‌ی مداخله‌ی قانونگذار و نهادهای آیین دادرسی کیفری، قضازدایی، کیفرزدایی، جرم‌زدایی، تعدیل کیفرها، کاهش اختیارات ضابطان، ترمیمی کردن عدالت کیفری، تقویت تضمین‌های حقوقی، قضایی، انسانی و اخلاقی متهم و بزهدیده در قالب دو مفهوم دادرسی عادلانه و رفتار منصفانه، جرم‌انگاری جرایم علیه حقوق شهروندی و به تعبیر دیگر جرایم علیه حقوق مردم (ملت) از جمله آموزه‌های این رویکرد در محدودسازی قدرت و انسانی‌تر شدن نظام‌های عدالت کیفری است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۲۴). در ادامه با مشخص شدن کژکارهای نظام عدالت کیفری و همچنین ارایه‌ی پیشنهادهای اصلاحی مطرح‌شده توسط این رویکرد، زمینه‌ی لازم

1. Benson, Madensen, Eck.

۲. البته توجه به این نکته لازم است که برخلاف جرایم یقه‌آبی‌ها، در جرایم یقه‌سفیدی مجرمان می‌توانند فرصت‌های غیر قانونی را ایجاد نمایند و این موضوع به طور خاص در رابطه با مجرمان صاحب قدرت و نفوذ صادق است (فورچی بیگی، ۱۳۹۴: ۲۰۹).

3. Simoson.

برای گذر از جریان اصلی جرم‌شناسی به سوی رهیافت نقادانه‌ی قدرت‌ستیز و جرم‌شناسی انتقادی مهیا گردید، رویکردی که علل جرم را بی‌عدالتی اجتماعی، تبعیض نژادی، اقتصادی، اجتماعی و جنسیتی نظام سیاسی دانسته و بر آن است که حاکمیت و نظام سیاسی و اقتصادی، حقوقی و ... را بدل به موضوع اصلی مطالعه‌ی خویش سازد. جرم‌شناسان منتقد تمرکز خود را بر نظام سیاسی و ارکان آن از جمله نظام عدالت کیفری که شامل قانونگذاری، جرم‌انگاری، کیفرگذاری و حتی اجرای آرای کیفری می‌شود قرار می‌دهند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶: ۲۱-۲۰) و بسیاری از عقاید ایشان از این منظر که هر جا انسان و انسانیت مطرح است حقوق بشر نیز موضوعیت پیدا می‌کند واجد منشأ حقوق بشری است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶: ۲۶). بدین ترتیب، دغدغه‌ی جرم‌شناسان انتقادی در خصوص نقد نظام سیاسی حاکم و نقض حقوق بشر آنان را به مطالعه‌ی اعمال غیر قانونی، ظالمانه و به لحاظ اجتماعی آسیب‌رسانی سوق داد که در راستای منافع دولت و یا سازمان‌های دولتی و نه برای منفعت شخصی ارتکاب می‌یابند (دویگ، ۲۰۱۱: ۴۱). البته توجه به اعمال آسیب‌رسان حکومتی را علاوه بر مطالعات جرم‌شناسی انتقادی باید مرهون تلاش‌های تامبس و هلیارد در طرح اندیشه‌ی گذر از جرم‌شناسی و توجه به اعمال آسیب‌زایی نظیر کوتاهی در مدیریت حوادث ناگوار طبیعی و اجتماعی، سیاست‌های غیر کرامت‌مدار پلیس، کارکنان و قضات دادگستری و زندان‌ها، قربانیان اشتباهات قضایی، سوءاستفاده‌های پلیسی، شکنجه و اذیت و آزار جسمانی، روانی و اخلاقی، قربانیان ناشی از فقر ناشی از بی‌عدالتی اجتماعی و ... دانست که سبب توجه به جرایمی شد که ممکن است واجد کیفر نباشند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰: ۱۰۲۸-۱۰۲۷)، جرایمی که مرتکب آن دولت است و علیه مردم و به تعبیر ساده‌تر علیه حقوق بنیادین انسان‌ها ارتکاب می‌یابد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۵: ۲۸۱). ۱۳۹۵: ۲۸۱. این جرایم که از آن‌ها با عنوان جرایم حکومتی یاد می‌شود موجب ایراد صدمات فیزیکی، مادی یا اجتماعی

1. Doig.

۲. جرایم حکومتی از این جهت که هدف از ارتکاب آنها نه دستیابی به منافع فردی بلکه اهدافی سازمانی است به جرایم شرکتی مانند هستند. همچنین است ویژگی‌هایی مثل داشتن رقم بالای سیاه، بزه دیدگی جمعی و ... برای مطالعه‌ی بیشتر رک به دانش‌ناری، حمیدرضا (۱۳۹۷). تحلیل جرم‌شناختی جرایم شرکت‌های تجاری در پرتو نظریه‌های فرهنگ سازمانی، علیت‌شناسی و پیشگیری. رساله‌ی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشگاه شهید بهشتی.

به شهروندان یک حکومت، گروهی از مردم یا مردم کشورهای دیگر می‌شوند. این صدمات ناشی از اقدامات حکومت یا نتایج سیاست‌هایی است که نهادهای دولتی واسطه‌ی اجرای آن هستند خواه این صدمات ملی باشند یا بین‌المللی. در واقع، جرایم حکومتی اقدامات غیرقانونی، ضداجتماعی و ظالمانه‌ای است که به نفع دولت‌ها یا نهادهای دولتی و نه برای سود و نفع فردی ارتکاب می‌یابند (کوزلاریچ و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۲۰) و در تعبیر مختصر انحراف سازمانی حکومت در راستای نقض حقوق بشر است (گرین و وارد، ۱۳۹۸: ۹ و هاومن و سمولرز، ۱۳۹۶: ۴۳). از منظر چمبلیس اقداماتی که توسط قانون به عنوان جرم شناخته شده و کارگزاران دولتی در راستای فعالیت به عنوان نماینده‌ی دولت مرتکب می‌شوند جرم سازمان‌یافته‌ی دولتی است (چمبلیس، ۲۰۱۵: ۱۳۹) و شامل موادی از قبیل ترورها و قتل، جاسوسی از شهروندان، انحراف از منابع مالی به صورت غیرقانونی، فروش سلاح به گروه‌های تروریستی و کشورهای مندرج در لیست سیاه و حامیان تروریسم و نقض حقوق مدنی بطور گسترده و سازمان‌یافته‌ی تروریسم و شکنجه می‌شود (چمبلیس، ۱۹۸۹: ۱۸۴ به نقل از عبدالحی، ۱۳۹۷: ۶۱). تعریف چمبلیس از جرم حکومتی با این محدودیت مواجه است که صرفاً کنش‌هایی را جرم حکومتی به شمار می‌آورد که توسط قانون به عنوان جرم شناخته شده است. حال آنکه از آنجا که مفاهیم مجرم بودن دولت و جرم دولتی نوعی تناقض است (هاومن و سمولرز، ۱۳۹۶: ۴۲) نمی‌توان صرفاً جرم حکومتی را بر مبنای قوانین داخلی تعریف نمود و لازم است علاوه بر آن برای تعریف اقدامات دولت به قوانین بین‌المللی و ضوابط حقوق بشری نیز متوسل شد (کوزلاریچ، ۱۳۹۸: ۱۲۲). چراکه پای‌بندی به این تعریف در جرم حکومتی سبب می‌شود سایر اقدامات زیان‌بار حکومت از دایره‌ی جرم حکومتی خارج و مشروع تلقی گردد.

به طور کلی جرایم حکومتی به دو بخش جرایم ناشی از فعل و جرایم ناشی از ترک فعل تقسیم می‌شوند. جرم ناشی از فعل نقض قوانین مدنی و کیفری داخلی و همچنین اشکال مختلف حقوق بین‌الملل را دربر می‌گیرد، در حالی که جرم ناشی از ترک فعل توسط نمایندگان دولت یا توسط سیاست‌های عمومی ایجاد می‌شوند و گروه بیشتری از بزه‌دیدگان و اشکال بزه‌دیدگی که به طور سنتی نادیده گرفته شده است از جمله قربانیان بی‌عدالتی

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۱۷ |

اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، تبعیض نژادی، جنسی و فرهنگی و سوءاستفاده از قدرت سیاسی و یا اقتصادی را ایجاد می‌کنند (باراک، ۱۹۹۱؛ آرات کوک، ۲۰۰۵؛ گوسنین، ۲۰۰۵؛ رازاک، ۲۰۰۵ به نقل از باراک، ۱۳۹۶: ۱۲۱-۱۲۲).

در خصوص تعریف جرایم حکومتی اختلاف نظرهای جدی وجود دارد، برخی با اتخاذ یک چارچوب گسترده، طیفی از آسیب‌های اجتماعی مخالف حقوق بشر را برای تعریف جرم حکومتی می‌پذیرند. گروه اخیر نظیر هرمان و شواندینگر استفاده یک رویکرد انسان‌گرایانه‌ای را پیشنهاد می‌کنند که به طرز عینی، آسیب‌های قابل شناسایی به انسان و نقض‌های حقوق بشر را به عنوان هسته‌ی تعریف جرم در نظر می‌گیرد، در این گروه پاره‌ای دیگر معتقدند که جرایم صرف نظر از مرتکبان آن‌ها رفتارهایی هستند که از نظر اجتماعی صدمه آورند و خواستار کنار گذاشتن مفهوم جرم به صورت کلی و بکارگیری زیمولوژی برای مطالعه‌ی آسیب‌ها هستند (روث و کوزلاریچ، ۱۳۹۹: ۳۳-۳۴). از دیدگاه این گروه منظور از حقوق بشر چیزی فراتر از حقوق بشر مندرج در اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر است و حقوقی را دربر می‌گیرد که هر انسان، فارغ از نژاد، هویت، ملیت، زبان و ... نیازمند آن است حتی اگر این حقوق در اسنادی نظیر اعلامیه‌ی حقوق بشر مندرج نشده باشند. از این رو، در تعریف ارائه‌شده از جرم حکومتی، منظور از حقوق بشر، هر حقی است که انسان بما هو انسان شایستگی داشتن آن را دارد، حتی اگر در قوانین بدان اشاره نشده باشد، و حتی اگر در قوانین سرکوب شده باشد^۱ (غلامی، ۱۳۹۸). در نقطه‌ی مقابل گروهی موافق یک چارچوب حقوقی برای تعریف جرم حکومتی هستند (روث و کوزلاریچ، ۱۳۹۹: ۳۳-۳۴). این گروه به دو دسته‌ی کلی تقسیم می‌شوند، در چارچوب حقوقی مضیق صرفاً نقض مقررات حقوق بشری جرم حکومتی دانسته می‌شود و بر این اساس جرایم حکومتی به جرایم علیه نسل اول

۱. در این خصوص قسمت اخیر اصل نهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران واجد توجه است. بر اساس این قسمت «... هیچ مقامی حق ندارد به نام حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور آزادی‌های مشروع را، هر چند با وضع قوانین و مقررات، سلب کند». نکته‌ی مهم در این اصل، عدم امکان سلب آزادی‌های مشروع حتی با وضع قانون است. مستنبط از این اصل، قوانین و مقرراتی که برخلاف آزادی‌های مشروع مصوب می‌شوند از درجه‌ی اعتبار ساقط هستند، حتی اگر تمامی مراحل شکلی تقنینی را گذرانده باشند.

حقوق بشر (جرایم علیه کرامت ذاتی انسان، جرایم علیه حقوق مدنی و سیاسی، جرایم علیه حقوق قضایی)، جرایم علیه نسل دوم حقوق بشر (جرایم علیه حقوق اقتصادی، جرایم علیه حقوق اجتماعی، جرایم علیه حقوق فرهنگی) و جرایم علیه نسل سوم حقوق بشر (جرایم علیه محیط زیست، جرایم علیه صلح و جرایم علیه توسعه) تقسیم می‌شوند. در مقابل در دیدگاه موسع، جرم حکومتی نقض قوانین عرفی، قوانین کیفری داخلی، قوانین کیفری بین‌المللی، معاهدات و... را نیز دربر می‌گیرد. فارغ از اختلاف نظرها و تفاوت در دسته‌بندی‌های پیش‌گفته، از منظر نوشتار حاضر جرایم حکومتی ایراد آسیب و صدمه به حقوق بنیادین بشر از سوی سازمان حکومت در راستای اهداف و منافع قدرت سیاسی است و قدر یقینی آن نقض حقوق مندرج در اسناد بین‌المللی حقوق بشر با تاکید بر حقوق مندرج در منشور حقوق بشر، میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. بر این اساس، نظریه‌پردازی حول محور جرایم حکومتی با پیش فرض قرار دادن فقدان منفعت شخصی در ارتکاب جرایم حکومتی، ویژگی سازمانی بودن^۱ و نقض حقوق بنیادین بشری صورت می‌پذیرد.

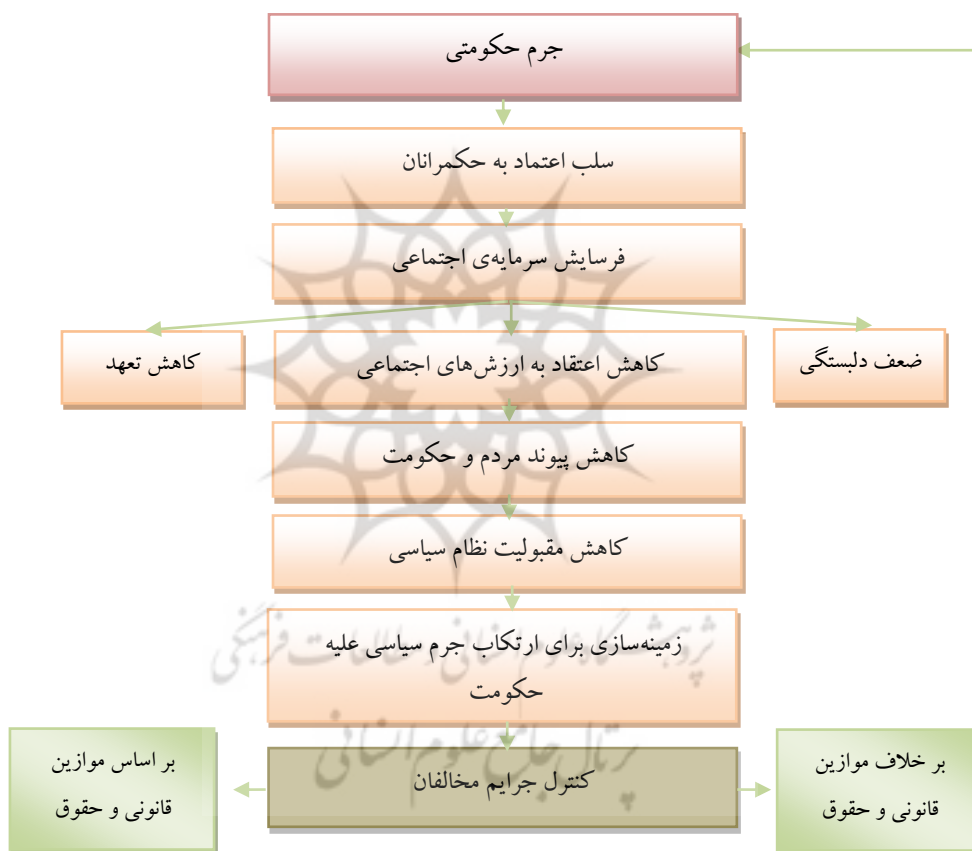
توجه به بزهکاری حکومت و نظریه‌پردازی پیرامون آن از آن رو واجد اهمیت است که با افزایش جرایم حکومتی اعتماد نهادی شهروندان به حکومت کاهش یافته، دولت‌ها از مردم بیگانه شده و مردم رفته رفته آن را دشمن خود تلقی می‌نمایند و همین مسئله زمینه‌ی تزلزل سیاسی نظام حاکمه را در پرتو کاهش مقبولیت فراهم می‌آورد.^۲ نمودار زیر نشان می‌دهد که چگونه شیوع جرایم حکومتی در یک نظام سیاسی سبب فرسایش سرمایه‌ی اجتماعی و

۱. به این معنا که حکومت یا نمایندگان آن‌ها به عنوان یک کل واحد عمل می‌کنند و سیاست‌هایی را می‌پذیرند (و به مورد اجرا می‌گذارند) که معمولاً مجرمانه است و غالباً در اقدامات خود از نظارت غیرقانونی داخلی و نقض حقوق بشر به صورت مستمر استفاده می‌کنند (راس، ۱۳۹۳: ۱۲۶). جرایم سازمانی دولتی جرایمی هستند که با حمایت و تشویق یک سازمان رسمی و حداقل با هدف پیشبرد اهداف آن انجام داده می‌شوند (کولمان، ۱۹۸۵: ۸ به نقل از راس، ۱۳۸۸: ۱۱۹).

۲. ر.ک به روتستین (۲۰۰۰)، نویسنده در مقاله‌ای تحت عنوان «سرمایه‌ی اجتماعی و مشروعیت نهادی» استدلال می‌کند که سازمان‌های دولتی ممکن است به نحوی عمل کنند که اعتماد مردم به دولت را کاهش داده و در نتیجه مشروعیت سیاسی دولت را تزلزل دهند. این در حالی است که همزمان که اعتماد به دولت و سازمان‌های دولتی کاهش می‌یابد، اعتماد عمومی (اعتماد مردم جامعه به یکدیگر) نه تنها کاهش نداشته، بلکه افزایش نیز داشته است.

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۱۹ |

ضعیف شدن دلبستگی مردم به حکومت، کاهش تعهد و اعتقاد به ارزش‌های اجتماعی می‌شود، آثاری که به نوبه‌ی خود می‌تواند پیوند مردم و حکومت را کاهش داده و سرانجام با تقلیل مقبولیت نظام سیاسی زمینه‌ی ارتکاب جرایم سیاسی علیه حکومت را فراهم آورد، در چنین شرایطی حکومت نیز درصدد کنترل جرایم مخالفان برآمده و مجدداً مرتکب جرم حکومتی خواهد شد. بدین ترتیب چرخه‌ی معویبی شکل می‌گیرد که نتیجه‌ی آن چیزی جز انحطاط روز افزون حکومت و النهایه فروپاشی آن نخواهد بود.

با این حال و علی‌رغم اهمیت جرایم حکومتی از جهات پیش گفته و همچنین از حیث شدت، گستردگی، گستره‌ی بزه‌دیدگان، نقض حقوق اساسی شهروندان و همچنین از آن جهت که این جرایم ساختار نظری جرم‌شناسی را به هم ریخته و جهت‌گیری جدیدی به آن

بخشیده است (هاومن و سمولرز، ۱۳۹۶: ۴۲)، به دلایل گوناگون پژوهش‌های قابل توجهی در خصوص ابعاد گوناگون بزهکاری دولت‌ها و نظریه‌مندسازی این جرایم انجام نشده است. به عقیده‌ی برخی نادیده انگاشتن جرایم حکومتی می‌تواند ناشی از مشکلات روش‌شناختی پژوهش، عدم دسترسی به مرتکبان و قربانیان، پیچیدگی و ماهیت حساس جرایم حکومتی، عدم امکان نزدیک شدن به ساختارهای قدرت و افراد قدرتمند، مشکلات مربوط به تامین مالی پروژه‌ها (قورچی بیگی، ۱۳۹۵: ۲۰۴)، فقدان آمار قابل اطمینان در خصوص نرخ ارتکاب و بزه‌دیدگان جرایم حکومتی، وجود رقم سیاه بالا، جایگاه سیاسی مرتکبان، اکراه قربانیان به عدم گزارش‌دهی جرایم، عدم دسترسی به گواهان (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶: ۱۱-۱۲) باشد. چالش دیگر آنکه در جرم‌شناسی پژوهشگران عادت کرده‌اند به دنبال نواقص یا عوامل ریسکی باشند که تشریح‌کننده‌ی چرایی رفتار بزهکارانه‌ی فرد باشد، بنابراین پرداختن به جرایم حکومتی سبکی کاملاً متفاوت از استنتاج است. به آن معنا که در مطالعه‌ی جنایات بین‌المللی (و همچنین جرم حکومتی) در مقایسه با جرایم عادی باید نقطه‌ی شروع کاملاً متفاوتی داشت. این امر می‌تواند یکی از دلایل اصلی عدم قرارگیری این جنایات در قلمرو مسیرهای کلاسیک جرم‌شناسی باشد (هاومن و سمولرز، ۱۳۹۵: ۴۴ با اندکی تغییر). دیگر آنکه تصور مجرم دانستن حکومت قدری دشوار است. حکومت معمولاً به صورت سنتی نهاد کنترل‌کننده‌ی جرم و یا بزه‌دهنده‌ی جرم به شمار آمده است. اما همانطور که جرم‌شناسانی چون کلیناد و کوینی معتقدند حقیقت آن است که آنانی که قانون را وضع می‌کنند و همچنین تعیین‌کننده‌ی مشروعیت امور هستند، خودشان در موقعیت نقض قانون قرار دارند، بدون آنکه به عنوان مجرم تعریف شوند (راس، ۱۳۹۳: ۱۱۹). مردم معمولاً تصور می‌کنند که حکومت آن‌ها را در برابر جرم محافظت کرده و مجرمان را مجازات، ناتوان و اصلاح می‌کند، در حالی که شدیدترین جرایم، از قبیل صدمات جسمانی، سوءاستفاده از

۱. هرچند نگارنده عوامل ذکر شده را به عنوان دلایل تأخیر در مطالعات حوزه‌ی جنایات بین‌المللی ذکر نموده است، اما با توجه به ارتباط موضوعی جنایات بین‌المللی و جرایم حکومتی و توجه به این نکته که مرتکب بسیاری از جنایات بین‌المللی حکومت‌ها هستند و برخی از صور جرم حکومتی نیز در زمره‌ی جنایات بین‌المللی است می‌توان قائل به اشتراک موانع مطالعه در این دو حوزه‌ی مطالعاتی شد.

آزادی‌های مدنی و خسارات اقتصادی با نام و توسط حکومت انجام می‌شوند. بر پایه‌ی برآورد برخی حقوقدانان در قرن بیستم از سال «۱۹۱۱» تا «۱۹۸۷» بیش از «۱۶۹» میلیون انسان توسط دولت‌ها به عمد کشته شده‌اند و تازه این رقم، کشتار جنگ‌های بین‌المللی که به «۱۵» میلیون نفر می‌رسد، جنایات جنگی، اعدام‌های قضایی و کشتار مخالفان مسلح را دربر نمی‌گیرد (چمبلیس، ۲۰۱۰: ۷۲ به نقل از عبدالهی، ۱۳۹۷: ۵۹).

مسائل پیش‌گفته سبب شده است که امروزه حقوق کیفری بیش از آنکه نیازمند علت‌شناسی رفتارهای مجرمانه شهروندان باشد، نیازمند مطالعه پیرامون شناخت گونه‌های جرم حکومتی، علت‌شناسی این جرایم و النهایه شناخت سازکارهای پیشگراانه باشد. بر این اساس و با توجه به همین خلأ در مقاله‌ی پیش رو به صورت ویژه به علت‌شناسی جرایم حکومتی پرداخته می‌شود و تلاش می‌شود از منظر یک رویکرد فرصت‌مدار جرایم حکومتی تبیین گردد. علت‌شناسی جرم حکومتی از منظر یک رویکرد فرصت‌مدار از آن جهت واجد اهمیت است که بسیاری از جرایم حکومتی ناشی از فرصت حکمرانی بی‌حد و حصری است که برای دولت از طریق ابزارهای به ظاهر مشروع ایجاد شده است. مسئله‌ی اساسی در این نکته نهفته است که چگونه حکومت از ابزارهایی نظیر قانون، پلیس، نهادهای اقتصادی، رسانه‌ها، قدرت فائقه و ... برای تهدید و تحدید حقوق شهروندان بهره می‌جوید و چگونه با بدل نمودن شهروندان به آماج مناسب زمینه‌ی بزه‌دیدگی ناشی از جرایم حکومتی را فراهم می‌آورد و در کنار آن موانع و محدودیت‌ها را بی‌اثر ساخته و مرتکب جرم حکومتی می‌شود. جرم‌شناسی جرم حکومتی از منظر رویکرد فرصت‌مدار همچنین به این نکته‌ی اساسی توجه دارد که ابزارهای در دسترس حکومت نه تنها متنوع بوده بلکه پیوسته قابلیت تغییر داشته و می‌توانند در هر شرایطی بازسازی شوند. توجه به این مسئله سبب خواهد شد نتوان برای کنترل جرایم حکومتی الگوی مشخص و از پیش تعیین‌شده‌ای ارایه نمود، چراکه جرایم حکومتی به فراخور تحول و ابزارسازی نیازمند تدوین الگوهای پیشگیرانه‌ی متناسب و قابل انعطاف هستند. بدین ترتیب، نظریه‌ی فرصت از آن جهت که به شناسایی فرصت‌های

خاص ارتکاب جرم و در واقع به شناخت زمینه‌ها و علل تسهیل‌کننده نظر دارد نه تنها در حوزه علت‌شناسی بلکه واجد نقش قابل توجهی در تدوین راهبردهای پیشگیرانه است.^۱ با توجه به آنچه مطرح شد، مسئله‌ی اساسی مقاله‌ی پیش رو پاسخ به این پرسش است که آیا می‌توان از مولفه‌های اساسی نظریه‌ی فرصت در تحلیل علت‌شناسی جرایم حکومتی استفاده نمود؟ و در صورت مثبت بودن پاسخ چه مواردی را می‌توان به عنوان انگیزه، شرایط زمینه‌ای، آماج و موانع و محدودیت‌های حکومت در ارتکاب جرایم حکومتی مطرح ساخت؟ و بر اساس آن، چه سازکارهای پیشگیرانه‌ای قابل طرح است؟ برای پاسخ به پرسش‌های فوق مقاله به انگیزه‌شناسی جرایم حکومتی (قسمت نخست)، شناخت فرصت‌ها (قسمت دوم)، آماج مناسب در جرایم حکومتی (قسمت سوم) و موانع و محدودیت‌های ارتکاب جرم حکومتی (قسمت چهارم) خواهد پرداخت.

۱. انگیزه در جرایم حکومتی

اولین مولفه‌ی نظریه‌ی فرصت توجه به نقش انگیزه‌ی مرتکب در وقوع جرم است. انگیزه به عنوان عامل محرک رفتار، دلایل لازم برای ارتکاب جرم را در اختیار مرتکب قرار می‌دهد. در حوزه‌ی جرایم حکومتی انگیزه‌ی حکومت در نقض حقوق شهروندان به عواملی اشاره دارد که حکومت را ترغیب به ارتکاب جرم حکومتی می‌نماید. یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های ارتکاب جرایم حکومتی حفظ قدرت سیاسی است. حفظ قدرت سیاسی انگیزه‌ی ارتکاب جرایمی نظیر خشونت، شکنجه، اعمال مجازات‌هایی غیرانسانی و مانند آن را فراهم می‌آورد. منژ (۲۰۱۹) همراستا با فوکو معتقد است که حکومت‌ها از خشونت برای تولید قدرت استفاده می‌کنند. از منظر وی خشونت حکومتی نقش اساسی در ایجاد و حفظ قدرت دارد. بدین ترتیب، حکومتی که حفظ قدرت سیاسی اقتدارگرایانه را در اولویت خویش دارد بی‌تردید

۱. برای نمونه در حوزه‌ی جرم حکومتی اگر پنهان‌کاری دولت به عنوان یکی از فرصت‌های ارتکاب جرایم حکومتی در نظر گرفته شود، می‌توان نتیجه گرفت که برای کاهش جرایم حکومتی باید سازکارهای شفافیت و دسترسی به اطلاعات را ایجاد یا تقویت نمود. به همین ترتیب چنانچه ساختار نظام سیاسی اقتدارگرا یکی از زمینه‌های بروز جرایم حکومتی تلقی شود، راه مقابل به آن استقرار دموکراسی واقعی است.

به نقض حقوق شهروندان می‌پردازد. برای نمونه، نظام حاکم در کره‌ی شمالی در نقش برادر بزرگ یا ناظر کبیر هیچ عرصه‌ای از حیات شهروندان را بیرون از قلمرو نفوذ و مداخله خود نمی‌داند و با توسل به تمام ابزارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی و نظامی خود چنان حدی از کنترل بر فضای زیست شهروندان تحمیل می‌کند که هیچ گونه حریم خصوصی برای آنان باقی نمی‌ماند (غلامی، ۱۳۹۰: ۱۹۵-۱۹۶). در این کشور انگیزه‌ی حفظ قدرت سیاسی سبب شده است که حکومت با استفاده و ایجاد فرصت لازم و در شرایط فقدان مانع، شهروندان را از بسیاری از حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش محروم نماید. حکومت در این کشور حق ارتکاب هر گونه جرم حکومتی علیه شهروندان را به منظور حفظ قدرت سیاسی و مصونیت آن از خطر داشته و در مقابل هیچ گونه پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری در قبال اعمال خود ندارد.

نیل به اهداف ایدئولوژیک به عنوان یکی دیگر از انگیزه‌های ارتکاب جرایم حکومتی در نظر گرفته می‌شود. ایدئولوژی‌ها از طریق ایجاد آرمان، ارزش و نفرت نقش مهمی در شکل‌دهی رفتار سیاسی دارند. ایدئولوژی‌ها قتل‌های گسترده را با استفاده از ایده‌های نسبتاً آشنا از جمله دفاع از خود مجازات و توجیه می‌کنند (مینارد، ۲۰۱۹). انگیزه‌های ایدئولوژیک حکومت می‌تواند زمینه‌ساز جرایمی مانند نقض آزادی‌های بنیادین نظیر آزادی انتخاب و تغییر دین، نقض حق آموزش، نقض حقوق فرهنگی و حتی جنایات بین‌المللی مانند نسل‌زدایی شود. به طور خلاصه می‌توان گفت نقش ایدئولوژی به عنوان فراهم‌کننده‌ی انگیزه‌ی ارتکاب جرایم حکومتی در موجه‌سازی اقدامات نهفته است. بسیاری از جرایم حکومتی در نظام‌های سیاسی‌ای بروز می‌یابد که جهان‌بینی مطلق‌گرایانه‌ای بر آن‌ها حاکم است. این جهان‌بینی‌ها ممکن است وجه ملی، دینی، سیاسی و مانند آن داشته باشند و امور پیش‌گفته را دستاویزی برای ارتکاب انواعی از جرایم حکومتی نماید. مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که در برخی از جنایات بین‌المللی که اکثراً از سوی دولت‌ها واقع می‌شوند تقریباً همیشه ایدئولوژی‌ها نقش اساسی دارند. برای مثال استاب^۲ بر آن است که ایدئولوژی‌ها تقریباً

1. Maynard.
2. Staub.

همیشه بخشی از روند نسل‌زدایی هستند (استاب، ۲۰۰۳: ۳۵۳ به نقل از الوارز، ۱۳۹۶: ۳۵۰). در واقع، ایدئولوژی از آن جهت انگیزه‌ی ارتکاب جرایم حکومت علیه شهروندان را فراهم می‌کند که سبب تمایزگذاری میان آن‌ها به واسطه‌ی نوع پیش می‌شود. در نتیجه گروه‌هایی از شهروندان که با ایدئولوژی مورد نظر حکومت سازگار نیستند کم‌ارزش تلقی شده و در نتیجه تضییع حقوق انسانی آن‌ها قابل قبول تلقی می‌شود. زیرا حقوق انسانی کسانی را که قانون حقوق آن‌ها را به رسمیت نمی‌شناسد به سادگی می‌توان تضییع کرد. یکی از نمونه‌های بارز نظام‌های مبتنی بر ایدئولوژی روسیه است. پیش‌بینی انواع جرایم فکری، گفتاری و رفتاری علیه مقام‌های حزبی، سیاسی، نظامی و دستاوردهای انقلاب، جرم‌انگاری سنت‌ها و آداب و رسوم مذهبی، ارایه‌ی تعریف سیاسی - ایدئولوژیک جهت‌دار از جرم با کنارگذاری تعریف فنی از جرم، اصل قانونمندی سوسیالیستی مبتنی بر قیاس قانونی، قابلیت تعقیب تمایلات و گرایش‌های فکری سیاسی و رفتاری فردی خطرناک برای نظام سیاسی از ویژگی‌های بارز این نظام است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۸: ۷۹۵).

یکی دیگر از انگیزه‌های ارتکاب جرایم حکومتی اهداف اقتصادی است. حکومت‌ها با انگیزه‌ی دستیابی به حداکثر سود اقتصادی، فراهم کردن منابع، تقویت نهادهای نظامی و امنیتی و افزایش قدرت خویش در ابعاد گوناگون به نقض حقوق اقتصادی شهروندان می‌پردازند. انگیزه‌ی اقتصادی سبب می‌شود حکومت به جای صرف منابع چون نفت، معادن و مانند آن در جهت رفاه شهروندان و توسعه‌ی اقتصادی، آن‌ها را برای نیل به اهداف خود و معدودی از کارگزارانش صرف نماید. در بسیاری از موارد نهادهای حکومتی با شرکت‌ها برای کسب درآمد مالی از طریق تبانی در فعالیت‌های مجرمانه شرکت دارند. در کشورهای در حال توسعه، به خصوص با توجه به نیاز حکومت به بازپرداخت بدهی‌های بین‌المللی، نیاز است که درآمد حکومت به هر طریق ممکن و به ویژه با فشار بر مردم، افزایش داده شود (گرین و وارد، ۱۳۹۷: ۶۹ و ۷۴). اهداف اقتصادی چنان انگیزه‌ی جذابی برای دولت‌ها محسوب می‌شود که معمولاً آن را به منافع جمعی گره زده و به نقض حقوق پاره‌ای از شهروندان با توجیحات مختلف می‌پردازند. نه تنها در عرصه‌ی داخلی بلکه در عرصه‌ی بین‌المللی نیز بسیاری از جنایات دولتی با هدف دستیابی به منافع اقتصادی صورت می‌پذیرد.

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۲۵ |

اشمید (۲۰۱۱) در بررسی جامعی نشان داده است که چگونه حکومت‌ها به منظور دستیابی به اهداف اقتصادی که می‌تواند حتی شامل نابودی امکانات اقتصادی دیگر کشورها شود مبادرت به جرایمی همچون جنایات جنگی می‌کنند. یکی از نمونه‌های بارز این مورد هدف آمریکا در حمله‌ی نظامی به عراق و ارتکاب جنایات متعدد در این کشور جهت دستیابی به منابع نفتی این کشور بود (یزدانی و محموداوغلی، ۱۳۸۸).

۲. فرصت‌ها در جرایم حکومتی

فرصت‌ها شرایطی هستند که می‌توان از طریق آن‌ها به اهداف دست یافت. در جرایم حکومتی فرصت‌ها را می‌توان راهکارهای در دسترس حکومت برای تحقق اهداف خود تعریف نمود. حکومت برای ارتکاب جرایم حکومتی نه تنها از فرصت‌های موجود استفاده می‌کند، بلکه خود فرصت‌های بیشتری را فراهم و زمینه‌های تشدید بزهکاری خود را (برای مثال از طریق تصویب قوانین ناقض حقوق بشری) فراهم می‌نماید. به علاوه فرصت‌ها همه از ارزش یکسانی برای حکومت برخوردار نیستند. فرصت‌هایی برای ارتکاب جرایم حکومتی ارزشمند تلقی می‌شود که اولاً به سادگی امکان ارتکاب جرم را فراهم کنند، در ثانی از دوام بیشتری برخوردار باشند و سوم آنکه کمترین تبعات را برای حکومت در پی داشته باشند. به علاوه هر اندازه فرصت‌ها قدرت فریبندگی بیشتری داشته باشند ارزشمندتر تلقی خواهند شد، چراکه به وسیله‌ی آن‌ها می‌توان استمرار ارتکاب جرم را تضمین نمود. چنانکه اگر در جامعه‌ای اعتقادات ملی، دینی و یا فکری خاصی وجود داشته باشد، حکومت می‌تواند از چنین فرصتی که واجد قدرت فریبندگی نیز هستند جهت ارتکاب انواعی از جرایم حکومتی استفاده کند.^۱

مهم‌ترین فرصتی که برای حکومت زمینه‌ی ارتکاب جرم را فراهم می‌آورد بهره‌مندی از قدرت بی‌همتا است. تاریخ بشریت گواه آن است که قدرتی که اجتماع و قانون به دولت

۱. برای نمونه خشونت‌هایی که علیه مردم بومی آمریکا اعمال شد تا حد زیادی توسط سیستم عقیدتی مسیحی مطلق‌گرا دامن زده شده بود که ساکنان بومی دنیای جدید را کافرها و وحشیانی معرفی می‌کرد که یا باید تغییر دین بدهند و یا بیزمنند (کوکر، ۱۹۹۸ و دیکسون، ۱۹۹۷ و ستانارد، ۱۹۹۲ به نقل از الوارز، ۱۳۹۶: ۳۶۹).

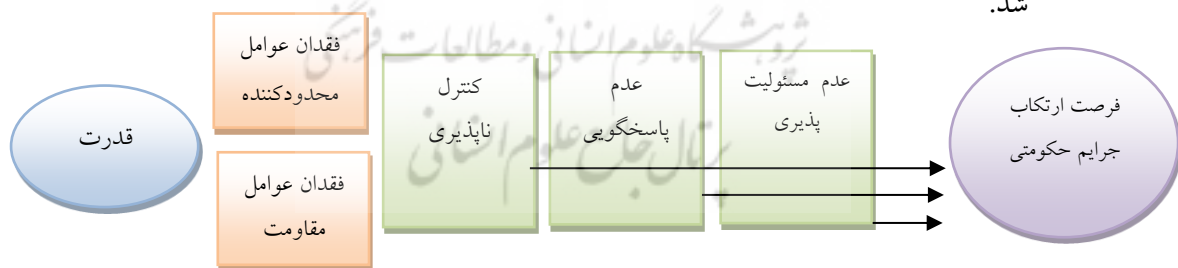
برای اداره‌ی جامعه و ارایه‌ی خدمات عمومی تفویض نموده است همواره با زیاده‌روی همراه بوده و مورد سوءاستفاده‌ی حکومت قرار گرفته است. بررسی‌های گوناگون حاکی از آن است که سوءاستفاده از قدرت بسیار فراتر از جرایم متداول (یعنی دقیقاً جرایمی که تمام هزینه‌ها و امکانات برای کنترل آن انجام می‌شود) رخ می‌دهد و زیان‌های بسیار گسترده‌تری را نیز ایجاد می‌کند (برایت ویت و کینچینگتون، ۱۹۷۹). سوءاستفاده از قدرت، شامل رفتارهایی است که هرچند هنوز ممکن است در قوانین داخلی جرم‌انگاری نشده باشد ولی هنجارهای شناخته‌شده‌ی بین‌المللی در زمینه‌ی حقوق بشر را نقض می‌کنند (رایجیان اصلی، ۱۳۹۱: ۲۴۸). به علاوه نه تنها بهره‌مندی از قدرت بلکه یکی دیگر از موارد زمینه‌ساز وقوع جرایم حکومتی فقدان سازکارهای نظارت بر قدرت و عدم وجود ابزارهای لازم برای پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری حکومت در قبال اعمال خود است، به نحوی که نمی‌توان تردید کرد که چنانچه قدرت محدود نگردد و کنترل نشود مفسد خواهد بود. به اعتقاد سن‌توماس داکن قدرت فی‌نفسه مطلق و مفسد است. به تعبیر دیگر قدرت دولت اسب سرکشی است که اگر بر او زین و لگام نزنند به سوی فساد خواهد تاخت (ابولحسنی، ۱۳۸۶: ۱۷۱). لگام بر اسب سرکش قدرت در واقع هدفی جز تحدید قدرت حاکمه به منظور جلوگیری از تهدید حقوق شهروندان ندارند. به این منظور در طول تاریخ سازکارهایی نظیر انتخابات، مشارکت سیاسی، ایجاد سازمان‌های مردم‌نهاد، تشکیل احزاب سیاسی، ایجاد شفافیت و مسئولیت‌پذیری حکومت، تفکیک قوا، تصویب اسناد متعدد حقوق بشری در راستای کنترل قدرت دولت به وجود آمده‌اند. با این حال و علی‌رغم وجود نهادهای پیش‌گفته و بسیاری از الزامات حقوق بشری دیگر همچنان نرخ سوءاستفاده‌ی حکومت از قدرت و جرایم حکومتی علیه شهروندان فراوان است.^۲

عدم نظارت‌پذیری قدرت نه تنها فرصت ارتکاب جرایم حکومتی مختلفی را فراهم می‌کند بلکه اگر بپذیریم که حق همگان در نظارت بر قدرت از جمله مظاهر و پیامدهای

1. Braithwaite, Kinchington.

۲. چنانکه از سال «۱۹۰۰» تا «۱۹۸۷» بنا بر یک برآورد هفتاد میلیون نفر قربانی خشونت‌های دولتی شده‌اند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۶: ۱۲).

حق بنیادین تعیین سرنوشت اجتماعی و سیاسی است (احمدی، ۱۳۹۶: ۷۱۰)، عدم نظارت‌پذیری حکومت خود از جلوه‌های نقض حقوق بشر محسوب می‌شود. بدین ترتیب، توجه به سازکارهای کنترل قدرت در رابطه با حقوق شهروندان به صورت مستقیم و غیر مستقیم مؤثر است. قدرت از آن سو که ممکن است به حقوق افراد تجاوز کند لازم است با مکانیسم‌های کنترلی فقط در حد و حدود وظایف خود عمل نماید تا از این رهگذر حقوق افراد تامین و امنیت واقعی که لازمه‌ی یک جامعه‌ی مدنی است برقرار گردد (جهانگیر، ۱۳۸۲: ۱۱۰). کنترل حکومت از طریق تقویت جامعه‌ی مدنی، سازمان‌های مردم نهاد، فراهم‌سازی زمینه‌ی دسترسی به اطلاعات، افزایش شفافیت، رسانه‌های غیردولتی، ایجاد حساسیت در افکار عمومی، تقویت سازکارهای نظارتی مردم‌محور در درون حاکمیت، نظارت قضایی و ... امکان‌پذیر است. هر اندازه قدرت نظارت‌ناپذیر باشد بیشتر در معرض فساد قرار دارد. فساد به تدریج منجر به نابرابری سیاسی و مدنی شهروندان می‌شود. حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهروندان تضعیف و نقض می‌گردد. بدین ترتیب، فساد ماهیتی حقوق بشری پیدا می‌کند و به تعبیر استاد دلماس مارتی به یک چالش برای دولت مبتنی بر حاکمیت قانون و جامعه‌ی دموکراتیک تبدیل می‌شود (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۹۷: ۴۷۳). به علاوه هر اندازه ساختار حکومت نظارت‌ناپذیر باشد، از میزان کمتری از پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری برخوردار است و به میزان بیشتری مرتکب جرایم علیه شهروندان خواهد شد.

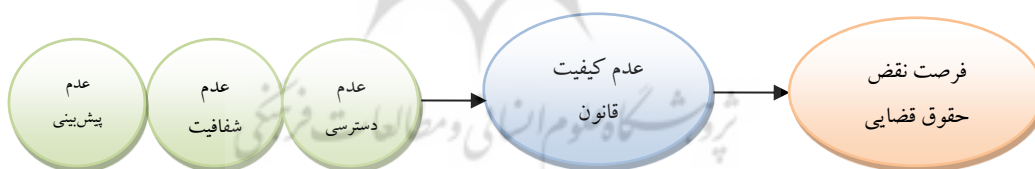
فقدان قوانین در حوزه‌های گوناگون ناظر بر حقوق بشر یکی دیگر از زمینه‌هایی است که می‌تواند فرصت مناسب برای نظام سیاسی را به منظور ارتکاب انواعی از جرایم حکومتی علیه شهروندان مهیا سازد. بررسی سیر قانونگذاری حاکی از آن است که در حالی که قوانین

ناظر بر هنجارگذاری جنایی و تحدید حقوق شهروندان به سرعت فرآیند تدوین و تصویب را طی می‌کنند، قوانین مرتبط با تأمین حقوق فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی شهروندان سال‌ها در راهروهای نظام تقنینی سرگردان می‌مانند و النهایه به فراموشی سپرده می‌شوند و یا به صورت بسیار ناکارآمدی به تصویب می‌رسند. در چنین شرایطی در حالی که عناوین مجرمانه بسیار پرشمار و تورم حقوق کیفری مجموعه‌ای از رفتارهای شهروندان را دربر می‌گیرد، قوانین حمایتی بسیار اندک و در عمل بدون آنکه نظارت دقیقی بر اجرای آن‌ها وجود داشته باشند مهجور و بیشتر در ویرترین نظام حقوقی به نمایش در می‌آیند و در واقع قالبی برای نمایش میزان توسعه‌ی یافتگی نظام سیاسی کشور به دیگران (مخصوصاً بیگانگان) هستند.

یکی دیگر از عوامل فرصت‌ساز برای ارتکاب جرایم حکومتی فقدان رعایت موازین کیفیت قانون است. از سال «۱۹۸۴» با ایجاد رویکردی نوین در حقوق کیفری با عنوان «اصل کیفیت قانون» توسط دیوان اروپایی حقوق بشر، حقوق کیفری بیش‌ازپیش با موازین عدالت و اخلاق اجتماعی سازگاری یافت. براساس این اصل، فقط قانونی را می‌توان از نظر موازین اخلاقی و حقوق بشری قانون کیفی دانست که مطابق با مؤلفه‌های کیفیت قانون باشد و فقدان هر کدام از این شرایط، قانون مربوط را از درجه‌ی اعتبار ساقط می‌کند (مؤذن‌زادگان و رهدارپور، ۱۳۹۷: ۱۴). بنابراین، تصویب قوانین غیر شفاف، پیش‌بینی‌ناپذیر و غیرقابل دسترس نه تنها به خودی خود نقض حقوق بشر محسوب می‌شود، بلکه زمینه و فرصت نقض سایر حقوق بشری را برای حکومت فراهم می‌کند. برای نمونه در نظام حقوقی ایران اصل «۱۶۷» قانون اساسی را می‌توان به عنوان یک مقررهِ قانونی بی‌کیفیت تلقی نمود که شرایط نقض

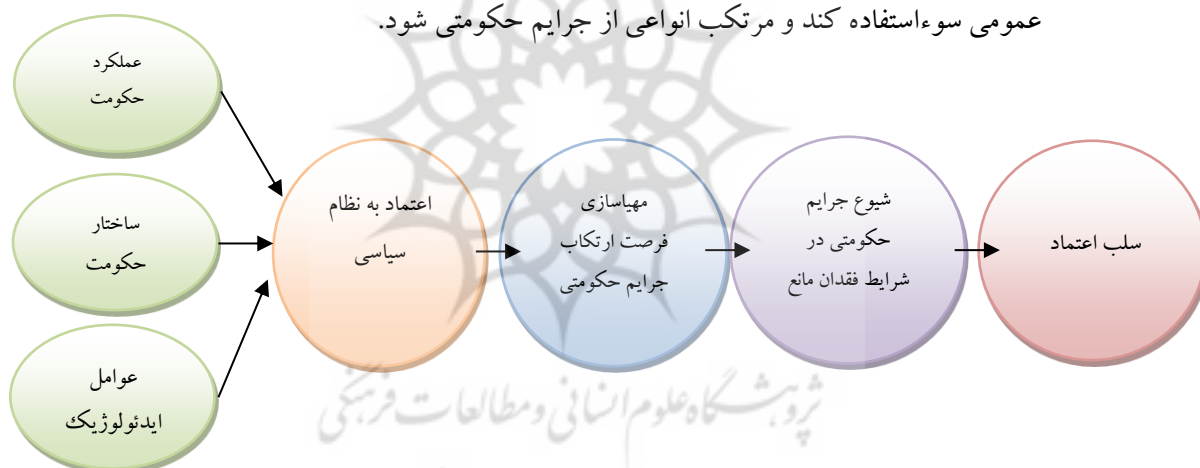
حقوق شهروندی را در حوزه‌ی حقوق قضایی فراهم نموده است، به ترتیبی که عدم شفافیت این اصل می‌تواند زمینه‌ی جرم‌انگاری و کیفرگذاری بر مبنای منابع معتبر فقهی و فتاوی معتبر را بازنماید، منابعی که بعضاً ممکن است خود با معضل عدم شفافیت و دسترس‌ناپذیری همراه باشند. همچنین می‌توان به ماده‌ی «۶۳۸» قانون تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲) اشاره نمود. این ماده از معضل عدم شفافیت و همچنین پیش‌بینی‌ناپذیری رنج می‌برد. مبهم بودن حوزه‌ی حقوق و تکالیف شهروندان زمینه‌ی نقض حقوق آنان و برداشت سلیقه‌ای از قانون را فراهم می‌کند و بدین ترتیب فرصت لازم برای بروز جرایم علیه حقوق قضایی شهروندان به مثابه‌ی یکی از حقوق بنیادین ایشان فراهم می‌شود. همین مشکل در ماده‌ی «۵۰۰» قانون تعزیرات (فعالیت تبلیغی علیه نظام)، ماده‌ی «۶۱۸» (حرکات نامتعارف)، ماده‌ی «۶۳۷» (رابطه نامشروع) و ماده‌ی «۶۸۸» (تهدید علیه بهداشت عمومی) وجود دارد. مثال دیگر در این حوزه ماده‌ی «۲» قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری (مصوب ۱۳۶۴/۰۶/۲۸ مجلس شورای اسلامی، تایید ۱۳۶۷/۰۹/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام) با عنوان تحصیل مال از طریق نامشروع است. نگارش این ماده به نحوی است که از این ماده به وفور برای مجازات اعمالی که قابل تطبیق با هیچ مقرره‌ی قانونی نیست استفاده می‌شود و در نتیجه عملاً ناقض اصل قانون‌مندی حقوق کیفری است.^۱

یکی دیگر از فرصت‌های ارتکاب جرایم حکومتی اعتماد سیاسی است. اعتماد سیاسی از نظر ایستون مجموعه‌ای از نگرش‌های مثبت نسبت به موضوعات یا سوژه‌های سیاسی است (حیدری، ۱۳۸۷: ۱۰ به نقل از خانباشی، ۱۳۹۱: ۱۴۶). زمانی که شهروندان به علت سابقه‌ی حکومت و کارآمدی آن، تطبیق با ارزش‌های اکثریت مردم، امور ملی یا دینی به حکومت

۱. برای مطالعه‌ی بیشتر ر.ک به: آقای‌نیا، حسین (۱۳۹۰)، با تفسیر رایج از ماده‌ی «۲» قانون تشدید به کجا می‌رویم؟، مجله‌ی قضاوت، شماره‌ی هفتاد و یکم، ۴۷-۴۹ و شماره‌ی هفتاد و دوم، (۱۳۹۰)، ۵۱-۴۹.

اعتماد داشته باشند، به آن معنا است که حکومت را باور داشته و از آن تبعیت می‌کنند. اعتماد، به حکومت این امکان را خواهد داد که با اطمینان از اینکه شهروندان به سیاستگذاران، نهادها و قوای حکومتی باور دارند به اداره‌ی امور پردازد و فرآیند توسعه را تسریع کند؛ وانگهی از دیگر سو اعتماد به حکومت می‌تواند فرصت لازم را برای حکومت در جهت نقض حقوق شهروندان فراهم کند. در نتیجه حکومت که آسودگی لازم را نسبت به باور عمومی نسبت به خود دارد با فراغ بال مبادرت به تحقق بخشیدن به اهداف خود می‌نماید. در چنین شرایطی مردم قربانیان سوءاستفاده از اعتماد هستند. اگرچه در بلندمدت با کاهش مشارکت سیاسی شهروندان، تحدید آزادی‌های اساسی و نقض حقوق شهروندان اعتماد سیاسی مخدوش می‌شود و حکومت از این فرصت بی‌بهره خواهد شد ولی با توجه به زمان‌بر بودن فرآیند سلب اعتماد تا سال‌های متمادی این فرصت برای حکومت مهیا است تا از اعتماد عمومی سوءاستفاده کند و مرتکب انواعی از جرایم حکومتی شود.

یکی دیگر از زمینه‌هایی که فرصت لازم را در اختیار حکومت قرار می‌دهد بهره‌مندی از منابع و امکانات اقتصادی نامحدود است. انحصار در تصدی‌گری فعالیت‌های اقتصادی، عدم حمایت از بخش خصوصی و سیطره بر فعالیت‌های اقتصادی سبب خواهد شد که حکومت بتواند نه تنها اهداف اقتصادی خویش را در اولویت قرار دهد بلکه از ابزارهای اقتصادی جهت اهداف سیاسی نیز بهره‌برداری کند. مطالعات متعددی رابطه‌ی اقتصاد دولتی و فساد را به اثبات رسانده‌اند. اقتصاد دولتی عملاً با ایجاد انحصار در خرید و فروش و واردات، رانت،

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۳۱ |

کنترل دستوری، اعمال نفوذ و نقصان در نظارت فرصت لازم را برای نقض حقوق شهروندان در حوزه‌ی اقتصادی فراهم می‌آورد. حکومت‌ها در بسیاری از موارد به دلیل آنکه از مواهب اقتصاد دولتی و فساد برآمده از آن بهره‌مند می‌شوند اراده‌ی جدی به مقابله با آن ندارند. هرچند ممکن است قوانین ضد فساد پیشرفته‌ای تصویب کنند و فعالیت تبلیغاتی گسترده‌ای در این حوزه انجام دهند، اما واقعیت آن است که در عمل تمایل ندارند خود را از فرصتی که فساد اقتصادی برای آن‌ها فراهم نموده محروم سازند.

۳. آماج مناسب در جرایم حکومتی

موفه‌ی دیگر قابل بحث در ساختار نظریه‌ی فرصت آماج مناسب است. آماج مناسب در هر جرم از سایر جرایم متفاوت است. برای مثال در حالی که یک فرد کهنسال آماج مناسبی برای سرقت است، یک جوان نیست. در حوزه‌ی حقوق شهروندی بررسی این موضوع حایز اهمیت است که چه شهروندانی آمادگی بزه‌دیدگی از سوی حکومت هستند. به نظر می‌رسد هر اندازه سطح دانشی شهروندان نسبت به حقوق خود نازل‌تر باشد به دلیل محدودیت آگاهی آنان امکان ارتکاب جرایم حکومتی علیه آنان بیشتر فراهم است. افزایش سطح دانش سبب می‌شود که افراد با دیدگاه‌های گوناگون آشنا شوند، سطح ادراک و قوه‌ی تدبیر و تفکر آنان افزایش پیدا کند، از قوانین ناظر بر حقوق شهروندی آگاه شوند، قدرت تطبیق و مقایسه‌ی بیشتری بیابند، سطح مطالبه‌گری بیشتر داشته باشند، نسبت به مسائل پیرامونی بی‌تفاوت نباشند و خواهان تحول و تغییر باشند. محمدی و تبریزی (۱۳۹۰)، حاج‌زاده و منصور (۱۳۹۲)، زیاری و همکاران (۱۳۹۲)، شارع‌پور و شعبانی (۱۳۹۵)، سام آرام و برزگر (۱۳۹۵) و رمضان مقدم و اجاری و جانی‌پور (۱۳۹۶) در تحقیقات خود به موضوع بررسی میزان آگاهی‌های عمومی نسبت به حقوق شهروندی در ایران پرداختند. پژوهش‌های یادشده که در جوامع آماری گوناگون انجام شده است حاکی از آن است که شهروندان نسبت به حقوق شهروندی خود به میزان زیاد و یا متوسط ناآگاه، بی‌توجه و بی‌تفاوت هستند.

یکی دیگر از عواملی که شهروندان را بدل به آماج مناسبی برای جرایم حکومتی می‌کند فقر اقتصادی است. شهروندانی که از حداقل امکانات لازم برای ادامه‌ی حیات برخوردار

نیستند، طبیعتاً مطالبات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی را که جزو نیازهای سطح بالاتر است نخواهند داشت و بدین سان مهیای آن هستند که حقوق آنان توسط حکومت نقض شود. یکی از روش‌های حکومت‌ها برای کنترل جامعه نگهداری شهروندان در حدی از فقر برای عدم شکل‌گیری مطالبات سطح عالی است که می‌تواند حکومت را در معرض نقد قرار دهد است. به دیگر سخن مردمی که درد نان داشته باشند، دغدغه‌ی محیط زیست سالم، آزادی مطبوعات، حقوق ارتباطی و مانند آن نخواهند داشت و بدین ترتیب فرصت لازم را در اختیار حکومت برای ارتکاب انواعی از جرایم حکومتی مهیا خواهند نمود. عدم حضور در عرصه‌ی عمومی یکی دیگر از عواملی است که مردم را بدل به آماج مناسبی برای نقض حقوق شهروندی می‌نماید. هر اندازه شهروندان حضور کمتری در عرصه‌ی عمومی داشته باشند، نسبت به مشارکت بی تفاوت باشند و زندگی در فضای خصوصی را به ایفای نقش در عرصه‌ی اجتماعی ترجیح دهند، حکومت‌ها فرصت مناسب‌تری برای ارتکاب جرایم حکومتی و نقض حقوق شهروندان خواهند یافت. عدم مشارکت در نهادهای مدنی، سازمان‌های مردم نهاد، تشکیل گروه‌های اجتماعی و مانند آن سبب می‌شود که مردم از قدرت کافی در برابر اقدامات زیان بار حکومت برخوردار نباشند و حکومت به سادگی توان کنترل شهروندان را داشته باشد.

همچنین، وجود روحیه‌ی هراس و ترس از حکومت یکی دیگر از عواملی است که مردم را به آماج مناسبی برای جرایم حکومتی بدل می‌کند. ترس شهروندان از حکومت بنیاد قدرت هر دولت است. بدون آنکه شهروندان از قدرت ترس داشته باشند هیچ قدرتی بیش از بیست و چهار ساعت دوام نخواهد آورد (هیگز، ۲۰۰۵). مردمی که همواره بر این عقیده هستند که امکان ایستادگی در مقابل حکومت وجود ندارد، ادامه‌ی زندگی مستلزم اطاعت از حاکمان است و به خاطر ترس از دست دادن منافع چاپلوسی را بر نقد ترجیح می‌دهند باید خود را آماده‌ی پذیرش هر ظلمی از ناحیه‌ی دولت‌ها کنند.

۴. موانع و محدودیت‌های ارتکاب جرایم حکومتی

آخرین مؤلفه‌ی مؤثر در ارتکاب جرم از منظر نظریه‌ی فرصت، فقدان مانع است. موانع عواملی هستند که ارتکاب جرم را سخت و یا ناممکن می‌سازند. هر اندازه موانع متعدد و قدرتمندتری در راه ارتکاب جرایم حکومتی وجود داشته باشد هزینه‌ی ارتکاب چنین جرایمی بیشتر و از منفعت آن برای حکومت کاسته می‌شود. اگر بپذیریم حکومت مانند بزهکاران پیش از پرداختن به کنش مجرمانه مزایا و معایب ارتکاب جرم و منافع و ضررهای حاصل از آن را مورد سنجش و محاسبه قرار می‌دهد، موانع، کنترل‌ها و محدودیت‌ها سبب می‌شوند پیامدهای منفی ناشی از ارتکاب جرم حکومتی بیش از منافع حاصل از آن شود و حکومت را از ارتکاب جرم منصرف می‌سازند.

ویژگی خاص دولت مانند بهره‌مندی از قدرت برتر، در اختیار داشتن منابع و امکانات وسیع، نیاز به استمرار و تداوم و... زمینه‌ی سوءاستفاده از قدرت را فراهم می‌آورد. قدرت مطلق از دولت موجودی شرور، منفعت‌طلب و آسیب‌رسان می‌سازد که در صورت فقدان کنترل تا مرز نابودی بشریت به پیش خواهد رفت. بدین سان منشأ بسیاری از رفتارهای زیان‌بار حکومت را باید در نابسندگی بودن سازکارهای کنترل قدرت جستجو کرد. اعمال کنترل بر دولت از آن جهت لازم است که باید رفتار او بر اساس منافع واقعی عمومی محدود و تنظیم شود، به دیگر سخن از آن جهت که هدف از اعطای قدرت به حکومت از جانب شهروندان تامین منافع عمومی است، با توجه به اینکه امکان سوءاستفاده‌ی حکومت از قدرت جهت نیل به منافع خود وجود دارد، نتیجتاً لازم است سازکارهای کنترلی‌ای پیش‌بینی شود تا بتوان حکومت را از سوءاستفاده از قدرت بازداشت.

سازکارهای کنترلی دولت را می‌توان در طیفی از عوامل کنترل درونی و بیرونی و از سوی دیگر کنترل پیشگیرانه و کنترل قضایی دسته‌بندی نمود. وجود هر کدام از کنترل‌های پیش‌گفته سبب ممانعت از جرایم حکومتی و فقدان آن‌ها بروز جرایم حکومتی را تشدید می‌کند. البته تردیدی نیست که کنترل‌های پیش‌گفته در تعامل با یکدیگر می‌توانند رفتار را کنترل نمایند و هر کدام از آن‌ها به تنهایی کافی نخواهند بود.

کنترل درونی کنترلی است که یک حکومت برای کنترل قدرت اجزای مختلف خود ایجاد می‌نماید. نظام‌های سیاسی دموکراتیک کنترل‌های متعددی را برای دولت ایجاد می‌کنند، در نقطه‌ی مقابل نظام‌های سیاسی اقتدارگرا عمدتاً یا کنترل ناپذیرند و یا کنترل‌ها به صورت صوری بوده و جنبه‌ی عوام‌فریبانه دارند. کنترل‌های درونی معمولاً برای کنترل بخش‌های مختلف حاکمیت و یا کنترل کارگزاران حکومتی به وجود آمده‌اند. از جمله‌ی این کنترل‌ها می‌توان به تفکیک قوا، انتخابات آزاد، کنترل قضایی،^۱ کنترل اداری، کنترل پارلمانی، نظارت درون سیستمی، وجود سازکارهای پاسخگویی، وجود نظام پذیرش مسئولیت، دسترسی آزاد به اطلاعات، شفافیت، استقلال نهادهای حاکمیتی، ایجاد منشورهای اخلاقی، تصویب قوانین نظارتی بر رفتار دستگاه‌ها و مأمورین حکومتی و مقررات ضد فساد که مقامات را ملزم به پیشگیری، اعلام و مقابله با فساد می‌کنند اشاره کرد. هر چند عوامل کنترل درونی سهم بسزایی در کنترل قدرت دولت و جلوگیری از ایراد آسیب به حقوق و آزادی‌های بنیادین شهروندان دارند، وانگهی در مواردی که بخش قابل توجهی از نظام حاکمه درگیر فساد است، نمی‌توان انتظار داشت که سازکارهای فوق مؤثر واقع شوند. به همین سبب در کنار کنترل‌های درونی نیازمند نوعی دیگری از کنترل هستیم. که آن را کنترل‌های بیرونی نام می‌نهیم. کنترل‌های بیرونی بر حسب منشأ می‌توانند به کنترل‌های داخلی و بین‌المللی تقسیم شوند. کنترل‌های داخلی از سوی شهروندان انجام می‌پذیرند. در کنترل داخلی شهروندان بر چگونگی اعمال قدرت نظارت دارند و از طرق گوناگون تلاش می‌کنند از یک سو رفتار دولت را در اعمال قدرت تحدید کنند و در صورت تخطی به واکنش علیه آن اقدام نمایند. از جمله کنترل‌های داخلی می‌توان به فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد، جنبش‌های اعتراضی مردمی، فعالیت رسانه‌های غیردولتی، اتحادیه‌ها، اصناف، ایجاد حساسیت افکار عمومی، نقد سیاست‌های دولتی، مشارکت‌های مردمی، فعالیت احزاب و ... اشاره کرد.

۱. کنترل قضایی به معنایی نظارت قضایی بر مصوبات و اعمال قوای مقننه و مجریه از لحاظ مطابقت یا مغایرت با قانون اساسی است (زارعی و مرکز مالیری، ۱۳۸۴: ۱۵۱).

در حال حاضر در جوامع دموکراتیک نظارت‌های مردمی از طرق پیش‌گفته بیشترین سهم را در کنترل دولت دارند. این کنترل در دو قالب کلی مقاومت بدون خشونت و مقاومت همراه با خشونت قابل طبقه‌بندی است. در مقاومت‌های بدون خشونت از طریق تظاهرات آرام، نافرمانی مدنی و اعتراض به سیاست‌های دولت و با استفاده انواع روش‌های مسالمت‌آمیز صورت می‌گیرد. مقاومت‌های بدون خشونت نه تنها می‌توانند نقش کنترلی در برابر جرایم حکومتی را ایفا کنند بلکه حتی می‌توانند منجر به برکناری قدرت و انقلاب شوند. برای مثال، مقاومت بی‌خشونت منجر به انقلاب گل رز در گرجستان و انقلاب نارنجی در اوکراین و انقلاب یاس در تونس شد. در نقطه‌ی مقابل، در مقاومت‌های همراه با خشونت قانون‌گریزی، ایراد آسیب به اماکن و اموال عمومی، هجوم به نهادهای دولتی و مانند آن در دستور کار قرار می‌گیرد.

از دیگر سو کنترل بین‌المللی از طریق اقدامات نهادها و سازمان‌های بین‌المللی صورت می‌پذیرد. کنترل‌های بین‌المللی نیز در یک طیف ضعیف تا شدید قابل طبقه‌بندی هستند. نوع ضعیف آن‌ها استفاده از مکانیسم هشدار و توصیه است. در این خصوص می‌توان به هشدار کمیسیون حقوق بشر کشورهای آمریکایی به پاراگوئه نسبت به قتل عام سرخپوستان اشاره نمود. کمیسیون مزبور قطعنامه‌ای به تصویب رساند که در آن ضمن هشدار به دولت پاراگوئه توجه این دولت را به گزارش‌های متعددی که درباره تعدیات مأموران دولت به سرخپوستان به کمیسیون رسید بود جلب کرد و از این کشور خواسته شد که اقداماتی را برای حمایت از حقوق این قوم اتخاذ کند. در نتیجه‌ی اقدام مذکور حکومت پاراگوئه از ادامه‌ی قتل عام این قوم دست کشید. همچنین بر اساس ماده‌ی «۳۹» منشور ملل متحد شورای امنیت وجود هرگونه تهدید علیه صلح، نقض صلح، یا عمل تجاوز را احراز و توصیه‌هایی خواهد نمود یا تصمیم خواهد گرفت که برای حفظ یا اعاده‌ی صلح و امنیت بین‌المللی به چه اقداماتی بر طبق مواد «۴۱» و «۴۲» باید مبادرت شود (کاسسه، ۱۳۷۱: ۲۳۵ به نقل از گل خندان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰). هرچند ماده‌ی مزبور در خصوص اقدامات شورای امنیت در مقابل تهدید یا نقض صلح است، اما رویه‌ی شورای امنیت از ابتدای دهه‌ی نود نشان می‌دهد که موارد نقض شدید حقوق بشر یا بشردوستانه و بحران‌های انسانی و حتی اصول دموکراسی را

به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی تلقی می‌نماید (آقایی، ۱۳۸۳: ۷۵) و بر این اساس خود را مجاز به ارایه‌ی توصیه تا انجام اقدامات نظامی در موارد فوق قلمداد می‌کند. یکی دیگر از سازکارهای بین‌المللی کنترلی استفاده از صلح‌بانان یا کلاه آبی‌ها است. معمولاً از این شیوه برای کنترل جنایات علیه بشریت استفاده می‌شود. نمونه‌هایی از استفاده از این روش را می‌تون در جولان، آمریکای مرکزی، سودان، موزامبیک ملاحظه نمود. یکی دیگر از مکانیسم‌های کنترلی اعزام فرستادگان ویژه است. فرستادگان ویژه به دنبال میانجیگری، متقاعد کردن دولت‌ها به توقف خشونت علیه مردم و برگزاری مذاکره هستند. سازمان ملل از این روش برای کنترل درگیری‌ها و به ویژه خشونت‌های دولتی در کشورهای نظیر سوریه و یمن استفاده نموده است. همچنین اعمال تحریم‌های بین‌المللی یکی دیگر از سازکارهای بین‌المللی در جهت کنترل جرایم حکومتی است. تحریم‌های بین‌المللی می‌تواند واجد جنبه‌ی سیاسی، نظامی و اقتصادی باشد. اگرچه تحریم‌های بین‌المللی می‌تواند ابزار مناسبی برای کنترل دولت‌ها باشد، اما بکارگیری تحریم‌ها در طول تاریخ حقوق بین‌الملل نشان‌دهنده‌ی این واقعیت است که هزینه‌ی حقوق بشری ایجادشده در عمل بیش از منافع حاصل از این اقدامات است (جعفری هرندی، ۱۳۹۷: ۱۰۶). یکی دیگر از ابزارهای کنترلی که به عنوان یکی از جلوه‌ی کنترلی سخت به شمار می‌آید و در جهت حمایت از حقوق اساسی شهروندان مورد استفاده قرار می‌گیرد مداخلات بشردوستانه است. این مداخلات در مواردی که بحران‌های داخلی بازتاب بین‌المللی یافته باشد، موارد جنگ داخلی و رنج گسترده‌ی انسانی ناشی از آن، تجاوزات گسترده از حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی و تجاوز از اصول دموکراسی در کنار سایر عوامل صورت می‌پذیرد (آقایی، ۱۳۸۳: ۸۳). یکی از نمونه‌های این کنترل اقدام نظامی در بوسنی بود که در تعدیل خشونت‌ها مؤثر واقع شد. یکی دیگر از کنترل‌های بین‌المللی اقدامات دیوان بین‌المللی کیفری است. تردیدی نیست که مداخله‌ی دیوان کیفری بین‌المللی یک عامل بازدارنده‌ی مهم محسوب می‌شود. چنانکه مداخله‌ی دیوان در اوگاندا‌ی شمالی سبب کاهش سطح منازعات گردید. همچنین لازم است به نقش دادگاه حقوق بشر اشاره کرد. بر اساس آمار ارایه‌شده از سوی دیوان اروپایی حقوق بشر در سال «۲۰۱۹» دیوان «۸۸۴» مورد نسبت به نقض حقوق بشر رای صادر نموده است. در

کنار موارد پیش گفته می‌توان به فعالیت سازمان عفو بین‌الملل، سازمان گزارشگران بدون مرز، کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان، سازمان دیده‌بان حقوق بشر اشاره کرد.

بر اساس آنچه گفته شد و با استفاده از نظریه‌ی توازن کنترل تایتل که یک نظریه‌ی تلفیقی کنترل را ارائه می‌دهد و با پذیرش این نکته که زیاد بودن کنترل منجر به بروز جرایم یقه‌سفیدی می‌شود (ویلیامز و مک شین، ۱۳۹۵: ۳۸۶) می‌توان جرایم حکومتی را بر اساس دو عنصر اساسی میزان کنترل‌کنندگی و کنترل‌شوندگی توضیح داد. بر این اساس جرم حکومتی ناشی از عدم توازن کنترل‌کنندگی دولت و کنترل‌شوندگی دولت است. زمانی که دولت در معرض کنترل اجتماعی ضعیف باشد (صدیق سروستانی، ۱۳۸۳ به نقل از یعقوبی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۰۰)، بتواند بر تمام جنبه‌ی زندگی شهروندان سیطره یابد، هیچ محدودیتی در قانونگذاری نداشته، حق هر گونه نظارت و کنترلی بر شهروندان داشته باشد و در یک جمله واجد قدرت مطلقه باشد بدان معنا است که دارای قدرت کنترل‌کنندگی بالا بوده، احتمال بزهکاری آن فراوان است. بنابراین، برای تعدیل احتمال بزهکاری دولت نیازمند ابزارهای کنترلی هستیم. کنترل دولت می‌تواند از طریق کنترل‌های بیرونی و دورنی، پیشگیرانه و یا سرکوب‌گرانه تامین شود. از آن جهت که حکومت‌ها ذاتاً خواهان کنترل بیشتر هستند، هر اندازه میزان کنترل‌شوندگی دولت از طریق سازکارهای پیش‌گفته کاسته شود به میزان کنترل‌کنندگی دولت افزوده خواهد شد. بنابراین، زمانی بزهکاری دولت کمتر خواهد شد که توازن کنترل برقرار شود. به این معنا که هر اندازه حکومت قدرت کنترل‌کنندگی داشته باشد، در مقابل در معرض ابزارهای کنترل قرار داشته باشد. در غیر این صورت، اگر کنترل‌های پیش‌گفته وجود نداشته باشند حکومت در وضعیت غلبه‌ی نیروهای هدایتگر حکومت به سمت رفتار مجرمانه از جمله انگیزه‌ها و در شرایط فقدان محدودیت‌های اجتماعی به سمت تبدیل شدن به یک بزهکار تمام عیار به سرعت خواهد تاخت.

۱. نیکول پیکرو و الکس پیکرو از این نظریه را برای توضیح جرایم یقه‌سفیدی و به صورت خاص جرایم شرکتی استفاده کردند. برای مطالعه ر.ک به:

Piquero, Nicole leeper and piquero, Alex r. Control balance and exploitative corporate crime, 2006, available iat: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2006.00053.x>.

نتیجه

به صورت سنتی جرم یک مفهوم حکومت ساخته و فرایند تولید جرم، حکومتی است؛ در نتیجه قوای حاکمیتی اعمالی را جرم تلقی نمی کنند که باعث محدودیت آن‌ها شود. بنابراین غالباً شهروندان موضوع کنترل هستند و حکومت‌ها اعمال کننده‌ی آن. بر این اساس نمی توان انتظار داشت که قوانین داخلی که زاییده‌ی حاکمیت هستند جرم حکومتی را به رسمیت شناخته و آن را در مقررات کیفری تعریف نمایند. در نتیجه باید به دنبال دیدگاه دیگری بود که جرم را از دایره‌ی بسته‌ی تعریف حکومتی خارج سازد. در پاسخ به این نیاز می توان با بازنگری در فرایند حکومت ساخته‌ی جرم، قائل بر آن شد که امروزه حکومت‌ها نه تنها خالق جرم نیستند، بلکه خود نیز تابع حقوق جزا هستند و ممکن است مرتکب جرم شوند. چه آنکه در حال حاضر با توسعه‌ی حقوق بین الملل و سازکارهای مبتنی بر آن، حکومت‌ها نیز ملزم به رعایت مقررات بین المللی و موازین حقوق بشری هستند و نسبت به احترام این موازین متعهدند. درست به همین دلیل است که برخی از جرم شناسان برآنند که حکومت‌ها نمی توانند با تغییر تعریف جرم از پذیرش مسئولیت اعمال مجرمانه‌ی خود شانه خالی کنند، چراکه این حقوق بین الملل است که جرم را بر اساس شاخص‌های حقوق بشری تعریف نموده و دولت‌ها را مسئول تلقی می کند. بنابراین، در حال حاضر می توانیم با گذر از تعاریف قانونی، جرم را بر مبنای رویکرد حقوق بشری تعریف نماییم و قائل بر آن باشیم که جرم هنگامی رخ می دهد که حقی از حقوق بشر نقض شده باشد.

به دنبال پذیرش خوانش حقوق بشری از جرم، طبیعتاً مسئله‌ی مرتکبان جرایم علیه حقوق بشر نیز مطرح خواهد شد. بررسی آمارهای مختلفی که توضیح آن گذشت حاکی از آن است که مهم ترین مرتکبان جرایم علیه حقوق بشر دولت‌ها هستند. جرایم حقوق بشری دولت که با نام جرایم حکومتی در ادبیات جرم شناختی مطرح می شود واجد علل مختلف و گوناگون است که می توان با استفاده از یک رویکرد فرصت مدار به توضیح آن پرداخت. می توان جرایم حکومتی را نتیجه‌ی همزمانی و ترکیب عناصر انگیزه، فرصت‌ها، فقدان موانع و آماج مناسب دانست. انگیزه به عنوان مولفه‌ی نخستین، ایجاد کننده‌ی اراده‌ی ارتکاب جرم

و ترغیب‌کننده‌ی حکومت برای نیل به اهدافی از قبیل حفظ قدرت سیاسی، مزیت‌های اقتصادی، پاسداری از ایدئولوژی است. این انگیزه‌ها البته می‌توانند بسته به نوع جرم حکومتی نیز متفاوت باشند و یا در ارتکاب برخی از جرایم حکومتی با یکدیگر تلفیق شوند. پس از آنکه حکومت از انگیزه‌ی لازم برخوردار شد به دنبال استفاده از فرصت‌های موجود برای ارتکاب جرایم حکومتی و یا خلق فرصت است. برخلاف بزهکاران حقیقی که عمدتاً از فرصت‌های موجود برای ارتکاب جرم استفاده می‌کنند، حکومت توان آن را دارا است که فرصت‌های نقض حقوق شهروندی را ایجاد و تقویت نماید. مهم‌ترین فرصتی که در اختیار حکومت قرار دارد برخورداری از قدرت برتر در عرصه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است. قدرت این امکان را به حکومت می‌دهد که از آن در جهت نیل به اهداف خود استفاده نماید. اگرچه این قدرت لازمه‌ی اداره و نظم در جامعه است، همواره این امکان وجود دارد که حکومت از قرارداد اجتماعی خویش با شهروندان عدول نموده، از قدرت خویش جهت نقض حقوق ایشان استفاده نماید. برای جلوگیری از بروز چنین شرایطی لازم است سازکارهای نظارت بر قدرت پیش‌بینی شود، قدرت ملزم به پاسخ‌گویی باشد و در قبال اعمال خود مسئول تلقی گردد. اعتماد عمومی شهروندان به حکومت عامل دیگری است که می‌تواند فرصت لازم را در اختیار حکومت قرار دهد. جزء دیگری که می‌تواند تسهیل‌کننده‌ی جرایم حکومتی باشد آماج مناسب است. هر اندازه در جامعه ترس نسب به

۱. برای نمونه در حوزه‌ی مسئولیت حکومت در قبال حق بر سلامت می‌توان این پرسش را مطرح ساخت که اگر در نتیجه‌ی سیاست‌های نادرست اتخاذی حکومت در مدیریت سلامت، انسان‌های بیشماری قربانی شوند آیا نهادهای حکومتی در خصوص مرگ بیماران قابل تعقیب هستند یا خیر؟ سؤال اینجاست که حقوق کیفری که به شدت در مقابل جرایم شدیدی چون قتل واکنش نشان داده و مرتکب را به شدیدترین وجه مجازات می‌کند، چگونه می‌تواند در مقابل اقدامات زیانبار حکومت‌ها که منجر به مرگ انسان‌های بیشماری می‌شود بی‌تفاوت باشد؟ آیا به استناد ماده‌ی «۲۹۵» قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱) نمی‌توان قائل بر آن شد که با توجه به آنکه دولت وظیفه‌ی تامین بهداشت عمومی و مبارزه با بیماری‌ها را بر اساس بند «۲» ماده‌ی «۱» قانون تشکیلات و وظایف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (مصوب ۱۳۶۷/۰۳/۰۳ با اصلاحات ۱۳۷۵/۱۰/۰۵) دارد، در صورت بروز جنایت ناشی از ترک فعل مسئولیت خواهد داشت؟ آیا حقوق کیفری در مقابل مرگ یک نفر آنگاه که شخص حقیقی آن را مرتکب شود با تمام هیبت وارد میدان می‌شود و در مقابل مرگ بیش از «۹» هزار نفر آنگاه که اشخاص حقوقی در بروز جنایت دست داشته باشند ساکت می‌ماند؟

حکومت وجود داشته باشد، مردم مشارکت کمتری در عرصه‌های اجتماعی داشته باشند، بی‌تفاوتی مدنی وجود داشته باشد و آگاهی‌های عمومی نازل باشد شرایط برای ارتکاب جرایم حکومتی فراهم خواهد بود. در صورت مهیا بودن انگیزه، فرصت و آماج مناسب چنانچه موانع و محدودیت‌هایی وجود نداشته باشد ارتکاب جرایم حکومتی اجتناب‌ناپذیر است. موانع سبب می‌شوند که حکومت در راه نیل به اهداف زیان‌بار خود ناکام ماند. موانع را می‌توان به دو دسته‌ی درونی و بیرونی تقسیم نمود. هرچند موانع دورنی مانند فشار افکار عمومی، سازمان‌های مردم‌نهاد، جامعه مدنی، رسانه‌های آزاد و ... می‌توانند نقش مؤثری در کنترل حکومت ایفا کند ولی با توجه به آنکه حکومت از قدرت کافی برای مواجهه با موانع داخلی برخوردار است، بی‌تردید لازم است محدودیت‌های بیرونی نظیر مقررات حقوق بشری بین‌المللی، دادگاه‌های حقوق بشر و دیوان بین‌المللی کیفری نیز به ایفای نقش در این حوزه پردازند.

نمودار زیر چگونگی اقتران مولفه‌های نظریه فرصت و نقش آن‌ها در بروز جرایم حکومتی را نشان می‌دهد:

- Hossein Gholami <http://orcid.org/0000-0002-0860-0348>
- Ghodratollah Khosroshahi <http://orcid.org/0000-0002-1299-3877>
- Hossein Javadi Hosseinabadi <http://orcid.org/0000-0002-6458-5162>

منابع

الف. فارسی

- ابوالحسنی، سید رحیم. *تحدید رفتار دولت*، نشر میزان، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- احمدی، سید محمد صادق. «*تحلیلی بر مفهوم حق نظارت همگانی بر قدرت براساس دو رابطه حق-ادعا و حق-آزادی*»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره چهل و هفتم، شماره سوم، پاییز ۷۲۳، ۱۳۹۶-۷۰۷.
- اسحاقی، سید حسین. «*نگاهی به پدیده رانت و رانت‌جویی در ایران*»، *مجله رواق اندیشه*، شماره چهل و پنجم، ۳۲، ۱۳۸۴-۲۱.
- آقای، قاسم. «*مدخله بشر دوستانه از ممنوعیت تا ضرورت*». فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ششم، شماره یازدهم، ۱۱۱، ۱۳۸۳-۵۵.
- آقای‌نیا، حسین، «*با تفسیر رایج از ماده ۲ قانون تشدید به کجا می‌رویم؟*»، *مجله قضاوت*، شماره هفتاد و یکم، مرداد و شهریور ۴۹، ۱۳۹۰-۴۷ و شماره هفتاد و دوم، مهر و آبان ۵۱، ۱۳۹۰-۴۹.
- باراک، گرگ. «*به سوی مطالعه تلفیقی جنایات بین‌المللی و بزهکاری دولتی-شرکتی: رویکردی دوسویه به نقض آشکار حقوق بشر*»، ترجمه حامد صفایی آتشگاه در در سمولرز، آلت و هاومن، رولف، *جرم‌شناسی فراملی به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی*، به کوشش حمید رضا نیکوکار، نشر میزان، تهران، چاپ اول، ۶۸۹، ۱۳۹۶-۶۵۶.

۴۲ | فصلنامه علمی پژوهش حقوق کیفری | دوره دوازدهم | شماره ۴۴ | پاییز ۱۴۰۲

بشیری، عباس و شقاقی شهری، وحید. «حکمرانی خوب، فساد و رشد اقتصادی» (رویکردی اقتصادی به مقوله حکمرانی خوب)، مجله بررسی‌های بازرگانی، شماره چهل و هشتم، ۸۱، ۱۳۹۰-۶۹.

تارنمای وزرات بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۹۹/۰۴/۰۳، کد خبر: ۱۵۳۹، قابل دسترسی در:

<https://behdasht.gov.ir>

جعفری هرندی، کبری. «آسیب شناسی تحریم‌های اقتصادی سازمان ملل از منظر حقوق بشر»، مجله بین‌المللی پژوهش ملل، دوره سوم، شماره سی و یکم، ۱۰۸، ۱۳۹۷-۹۵. جلالی پور، حمید رضا و محمدی، جمال. نظریه‌های متاخر جامعه‌شناسی. نشر نی، تهران، چاپ هفتم، ۱۳۹۶.

جهانگیر، کیامرث. «سازوکارهای کنترل قدرت» (مبانی و عملکردها)، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره پنجاه و نهم، بهار ۱۳۸۸، ۱۳۸۲-۱۰۹.

حاجزاده، مصطفی و منصوری، اعظم. «سنجش میزان آگاهی‌های عمومی به حقوق شهروندی در استان خراسان شمالی»، مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال چهارم، شماره دوازدهم، ۱۳۹۲، ۵۷-۷۶.

حسینی، سید محمد و قورچی بیگی، مجید. «تحلیل بزه دیده شناختی جرایم یقه سفیدها»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال سوم، شماره دهم، بهار ۱۳۹۴، ۴۰-۹.

خاباشی، محمد. «پژوهشی پیرامون تأثیر عوامل سیاسی، قانونی بر سطح اعتماد سیاسی»، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، شماره چهارم، سال چهارم، زمستان ۱۶۹، ۱۳۹۰-۱۴۳.

خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، کد خبر: ۹۸۰۴۲۶۱۳۸۹۴، ۱۳۹۸/۰۴/۲۹، قابل دسترسی در:

<https://www.isna.ir/news/98042613894>

دارابی، شهرداد. بزهکاری یقه سرخ‌ها، انتشارات میزان، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۸.

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۴۳ |

دانش ناری، حمید رضا. تحلیل جرم شناختی جرایم شرکت های تجاری در پرتو نظریه های فرهنگ سازمانی، علت شناسی و پیش گیری. رساله دکتری حقوق جزا و جرم شناسی. دانشگاه شهید بهشتی. ۱۳۹۷.

راس، جفری ایان. تحولات جرم سیاسی، ترجمه حسین غلامی، انتشارات سمت، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۳.

رایجیان اصلی، مهرداد. «جرم‌انگاری سوء استفاده از قدرت با محوریت مفهوم نسل زدایی و بزهد دیدگی آن از دیدگاه حقوق جنایی بین المللی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره پنجاه و هشتم، ۲۵۴، ۱۳۹۱-۲۲۷.

رمضان مقدم واجاری، یاسمن و جانی پور، مجتبی. «رابطه عوامل اجتماعی و آگاهی از قوانین با آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر رشت»، مجله مطالعات جامعه‌شناسی، سال نهم، شماره سی و چهارم، ۴۹، ۱۳۹۶-۳۳.

روث، داون ال و کازلاریچ، دیوید. بزهد دیده شناسی جرم حکومتی، ترجمه نبی‌اله غلامی، انتشارات شهر دانش، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۹.

زیاری، کرامت‌الله، شیخی، عبدالله، باقر عطاران، مرضیه و کاشفی دوست، دیمین. «ارزیابی میزان آگاهی‌های عمومی شهروندان پیرانشهر از حقوق شهروندی و قوانین شهری»، مجله پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره اول، ۱۳۹۲، ۷۷-۵۹.

سام آرام، عزت‌الله و برزگر پاریزی، فاطمه. «بررسی احساس برخورداری از حقوق شهروندی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین جوانان ۱۵-۲۹ ساله شهر سیرجان»، مجله برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال هفتم، شماره بیست و هفتم، ۱۱۶، ۱۳۹۵-۷۵. سردارنیا، خلیل‌اله. «ریشه‌های ساختاری فساد اقتصادی ایران در دو دهه اخیر»، مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌المللی، دوره اول، شماره یکم، بهار و تابستان ۱۲۰، ۱۳۹۵-۹۹.

سمولرز، آلت و هاومن، رولف. جرم‌شناسی فراملی، به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی، ترجمه گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمید رضا نیکوکار، نشر میزان، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۶.

شارع پور، محمود و شعبانی، مریم. «تحلیل جامعه‌شناختی از میزان آگاهی شهروندی شهروندان نسبت به امور شهری»، مجله توسعه اجتماعی، سال دهم، شماره سوم، ۲۹-۶۶، ۱۳۹۵.

عبداللهی، معاذ، تاثیر مدل‌های حکومتی در جرم‌نگاری جرایم دولتی، رساله‌ی دکتری رشته‌ی حقوق جزا و جرم‌شناسی، پردیس فارابی دانشگاه تهران، ۱۳۹۷.

غلامی، حسین. جزوه درس جرم‌شناسی نظری، مقطع دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی، نیمسال دوم سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵.

غلامی، حسین. درآمد مترجم در درآمدی بر «سیاست جنایی توتالیتز: جرم و مجازات در کره شمالی» (با تاکید بر نقش پلیس)، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره نوزدهم، تابستان ۲۱۸، ۱۳۹۰-۱۹۱.

غلامی، نبی‌اله. پیش‌گیری از جرایم حکومتی در پرتو مولفه‌های حکمرانی خوب، رساله‌ی دکتری رشته‌ی حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۸.

فلسون، مارکوس و کلارک، رونالد وی. فرصت و بزهکاری: نگرشی کاربردی برای پیشگیری از بزهکاری، ترجمه محسن کلانتری و سمیه قزلباش، نشر آذرکلک، زنجان، چاپ دوم، ۱۳۸۹.

قورچی بیگی، مجید. «جرم‌شناسی جرایم دولتی: از غفلت جرم‌شناسی تا جرم‌شناسی آینده نگر»، علوم جنایی تطبیقی در پرتو همکاری‌های بین‌المللی (مجموعه مقالات نکوداشت دکتر سلویا تلنباخ)، میزان، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۵.

قورچی بیگی، مجید. جرم‌شناسی جرایم یقه سفیدها، نشر دادگستر، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴. کوزلاریچ، دیوید. ماتئو، ریک. و جی‌میلیر، ویلیام. «بزه‌دیده‌شناسی جرایم دولت»، ترجمه مجید قورچی‌بیگی، فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوقی، معاونت حقوقی ریاست جمهوری، شماره بیست و یکم، ۱۳۸۹.

گرین، پنی و وارد، تونی. «اقتصاد سیاسی جرم حکومتی»، ترجمه نبی‌اله غلامی، مجله اقتصادی، دوره هجدهم، شماره پنجم و ششم، ۶۷، ۱۳۹۷-۸۱.

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۴۵ |

گرین، پنی و وارد، تونی. جرم حکومتی (دولت‌ها، خشونت و فساد)، ترجمه نبی‌اله غلامی، انتشارات مجد، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۸.

گل‌خندان، سمیرا و حاجی‌ده‌آبادی، محمد علی و شمس‌ناتری، محمد ابراهیم. «تحلیل جرم‌شناختی راهکارهای پیشگیری از جنایات علیه بشریت»، پژوهش حقوق کیفری،

سال ششم، شماره بیست و دوم، بهار ۱۴۰، ۱۳۹۷-۱۰۳

محسنی، فرید. جرم‌شناسی، انتشارات دانشگاه امام صادق، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴.

محمدنسل، غلامرضا. «اصول و مبانی نظریه فرصت جرم»، فصلنامه حقوق، دوره سی و هفتم،

شماره سوم، پاییز ۲۹۳، ۱۳۸۶-۳۲۲.

محمدی، جمال و تبریزی، نازنین. «سنجش میزان آگاهی‌های عمومی به حقوق شهروندی و

قوانین شهری»، جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال اول، شماره اول، ۱۹۰، ۱۳۹۰-

۱۷۵.

مودن‌زادگان، حسنعلی و رهدارپور، حامد. «بازاندیشی در ماده‌ی ۴۹۵» قانون مجازات

اسلامی» (مسئولیت پزشکی)، فصلنامه اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره یازدهم، شماره

اول، ۱۳۹۷: ۲۵-۱۴.

نجفی ابردآبادی، علی حسین. جزوه درس جرم‌شناسی نظری، مقطع دکتری حقوق جزا و

جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال دوم ۹۵-۱۳۹۴.

نجفی ابردآبادی، علی حسین. درآمدی بر جرم‌شناسی انتقادی و گونه‌های آن، دیباچه در:

شیری، عباس (به کوشش)، دانشنامه جرم‌شناسی محکومان، نشر میزان، تهران، چاپ

اول، ۱۳۹۶.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی» در سیاست جنایی

در برابر بزهکاری اقتصادی، به کوشش امیر حسن نیازپور، نشر میزان، تهران، چاپ

اول، ۴۷۶، ۱۳۹۷-۴۵۱

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «رویکرد جرم‌شناختی قانون حقوق شهروندی» (درباره‌ی

رابطه‌ی آیین دادرسی کیفری با جرم‌شناسی)، مجموعه مقالات حقوق شهروندی،

انتشارات دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، نشر گرایش، چاپ اول،
سال ۱۳۸۸، ۳۰-۱۳

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «از جرم‌شناسی تا آسیب اجتماعی‌شناسی»، مجله‌ی تحقیقات حقوقی (یادنامه‌ی شادروان دکتر رضا نوربها)، ضمیمه‌ی شماره‌ی ۵۶، زمستان ۱۳۹۰، ۱۰۳۲-۱۰۱۵.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «علوم جنایی در رویارویی با رویدادهای سیاسی» (درآمدی بر تحولات حقوق کیفری و جرم‌شناسی در پرتو انقلاب مارکسیستی-لنینستی روسیه)، در دایره‌المعارف علوم جنایی، کتاب چهارم، زیر نظر علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ اول، ۸۰۰، ۱۳۹۸-۷۷۰.

نجفی ابرندآبادی، علی حسین. «جنایات بین‌المللی و جرم‌شناسی». دیباچه در جرم‌شناسی فراملی، به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی، به کوشش حمید رضا نیکوکار، نشر میزان، تهران، چاپ اول، ۲۴، ۱۳۹۶-۱۱.

الوارز، الکس. «اندیشه‌های ویرانگر: نسل‌زدایی و ایدئولوژی»، ترجمه رحیم نوبهار و فاطمه نوبهار در در جرم‌شناسی فراملی، به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی، به کوشش حمید رضا نیکوکار، نشر میزان، تهران، چاپ اول، ۳۷۷، ۱۳۹۶-۳۴۷.

وایت، راب و هینز، فیونا. جرم و جرم‌شناسی، نظریه‌های جرم و کجروی. ترجمه علی سلیمی، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، چاپ هشتم، ۱۳۹۵.

ویلیامز، فرانک پی و مک‌شین، ماری لین دی. نظریه‌های جرم‌شناسی، ترجمه حمید رضا ملک محمدی، نشر میزان، تهران، چاپ پنجم، زمستان ۱۳۹۳.

ویلیامز، فرانک پی و مک‌شین، ماری لین دی. «نظریه‌های جرم‌شناسی»، ترجمه حمید رضا ملک محمدی، نشر میزان، تهران، چاپ ششم، زمستان ۱۳۹۵.

هاومن، رولف و سمولرز، آلت. «جرم‌شناسی در وضعیت انکار»، ترجمه امیر پاک نهاد در جرم‌شناسی فراملی، به سوی جرم‌شناسی جنایات بین‌المللی، ترجمه گروهی از پژوهشگران علوم جنایی، به کوشش حمید رضا نیکوکار، نشر میزان، تهران، چاپ اول، ۶۹، ۱۳۹۶-۳۲.

جرم‌شناسی جرایم حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت؛ غلامی و دیگران | ۴۷

یعقوبی، جواد، یعقوبی، محمد و ناصری مقدم، حسین، «تاملی درباره قانون ممنوعیت به کار گیری تجهیزات دریافت از ماهواره و چالش‌های فقهی و حقوقی آن»، مجله حقوق اسلامی، سال سیزدهم، شماره چهل و هشتم، ۱۳۹۵: ۱۵۷-۱۲۷.

یزدانی، عنایت‌اله و محموداوغلی، رضا. «نقش نفت در حمله آمریکا به عراق»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره نخست، ۱۳۸۸، ۱۳۸، ۱۱۷-۱۳۸.

ب. انگلیسی

- Bassiouni, M. Cherif. International Recognition of Victims' Rights, Human Rights Law Review, Volume 6, Issue 2, 2006, Pages 203–279, <https://doi.org/10.1093>.
- Benson ,Michael L., Simpson ,Sally S. White-Collar Crime: An Opportunity Perspective (Criminology and Justice Studies, Routledge; 3 edition,2018.
- Benson,Michael, Madensen,Tamara D and Eck, John E. White-Collar Crime from an Opportunity Perspective,in The Criminology of White-Collar Crime pp 175-193, Springer,2008.
- Braithwaite, John , B. R, Kinchington. Crime and the Abuse of Power: Offences and Offenders Beyond the Reach of the Law, Australian Government Publishing Service,1979.
- Chambliss, William and Moloney, Chris. State Crime. Routledge, 2015.
- Doig. Alan.state crime. Taylor & Francis e-Library, 2011.
- Felson, Marcus ve Clarke, Ronald, Opportunity Makes the Thief,Police Research Series,1998.
- Gok, Ozkan ."The Role of Opportunity in Crime Prevention and Possible Threats of Crime Control Benefits", Turkish Journal of Police Studies. 2011, 97–114.
- Higgs, Robert. Fear: The Foundation of Every Government's Power, 2005.<https://www.independent.org/publications>
- Maynard ,Jonathan Leader. Rethinking the Role of Ideology in Genocide, Atrocities and Mass Killing, Diplomacy and Global Affairs Research Seminar Series 2019, <https://www.universiteitleiden.nl/en/events/2019/03/rethinking-the-role-of-ideology-in-genocide-atrocities-and-mass-killing>.
- Menge ,Torsten. Violence and the materiality of power, Critical Review of International Social and Political Philosophy, Published online: 07 Dec 2019. DOI: 10.1080/13698230.2019.1700344.
- Schmid, Evelyne. War Crimes Related to Violations of Economic, Social and Cultural Rights, Heidelberg Journal of International Law, Volume71, Issue,3,2011, Pages523-541.

Translated References Into English

- Abolhasani, Seyyed Rahim. Determining the government's behavior, Mizan publishing house, Tehran, first edition, 2007. [In Persian]
- Ahmadi, Seyyed Mohammad Sadiq. "An analysis of the concept of the right to public supervision of power based on the two relations of right-claim and right-freedom", Public Law Studies Quarterly, 47th Volume, 3rd Number, Fall 2017, 723-707. [In Persian]
- Ishaghi, SeyyedHossein. "Looking at the phenomenon of rent and rent-seeking in Iran", RowaqAndisheh magazine, 45th issue, 2005, 21-32. [In Persian]
- Aghaei, Qasim. "Humanitarian intervention from prohibition to necessity". Public Law Research Quarterly, 6th Volume, 11th Number, 2004, 55-111. [In Persian]
- Aghaeinia, Hossein, "Where are we going with the common interpretation of Article 2 of the Law of Intensification?", Judges Magazine, No. 71, August and September 2011, 49-47 and No. 72, Mehr and November2011, 49-51. [In Persian]
- Barak, Greg. "Towards an Integrated Study of International Crimes and State-Corporate Criminality: A Two-Pronged Approach to Clear Violations of Human Rights", translated by HamedSafaiAtashgah in Smöllers, Alt and Haumann, Rolf, Transnational Criminology Towards a Criminology of International Crimes, in Hamid Reza Nikokar's efforts, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2017, 656-689. [In Persian]
- Bashiri, Abbas and ShaghaghiShahri, Vahid. "Good governance, corruption and economic growth" (an economic approach to the category of good governance), Journal of Business Studies, No. 48, 2011, 69-81. [In Persian]
- Website of the Ministry of Health, Treatment and Medical Education, 04/03/2020, news code: 1539, accessible at: JafariHarandi, Kobri. "Pathology of UN economic sanctions from the perspective of human rights", International Journal of Nations Research, third volume, number 31, 2018, 95-108. [In Persian]
- Jalaipour, Hamid Reza and Mohammadi, Jamal. Recent theories of sociology. Nei Publishing House, Tehran, 7th edition, 2017. [In Persian]
- Jahangir, Kiamarth. "Power control mechanisms" (fundamentals and functions), Law and Political Science Faculty Journal, number fifty-ninth, spring 2003, 109-138. [In Persian]
- Hajzadeh, Mustafa and Mansouri, Azam. "Measuring public awareness of citizenship rights in North Khorasan province", Sociological Studies of Youth, 4th year, 12th issue, 2013, 57-76. [In Persian]

- Hosseini, Seyyed Mohammad and QorchiBeigi, Majid. "Visual analysis of white-collar crimes", *Criminal Law Research Quarterly*, 3rd year, 10th issue, Spring 2015, 9-40. [In Persian]
- Khanbashi, Mohammad. "Research on the effect of political and legal factors on the level of political trust", *Police Order and Security Quarterly*, Number 4, Year 4, Winter 2011, 143-169. [In Persian]
- Iran Students News Agency (ISNA), news code: 98042613894, 29/04/2019, accessible at: <https://www.isna.ir/news/98042613894> [In Persian]
- Darabi, Shahrdad. *Red Collar Delinquency*, Mizan Publications, Tehran, first edition, 2019. [In Persian]
- DaneshNari, Hamid Reza. *Criminological analysis of crimes of commercial companies in the light of theories of organizational culture, etiology and prevention. Doctoral thesis on criminal law and criminology. ShahidBeheshti University. 2018. [In Persian]*
- Ross, Jeffrey Ian. *The evolution of political crime*, translated by HosseinGholami, Samit Publishing House, Tehran, 3rd edition, 2014. [In Persian]
- Raijian Main, Mehrdad. "Criminalization of abuse of power centered on the concept of genocide and its victimization from the point of view of international criminal law", *Journal of Legal Research*, number fifty-eight, 2012, 254-227. [In Persian]
- RamzanMoghadamVajari, Yasman and Janipour, Mojtabi. "Relationship between social factors and awareness of laws with awareness of citizenship rights among the citizens of Rasht", *Journal of Sociological Studies*, 9th year, 34th issue, 2017. 33-49. [In Persian]
- Ruth, Dawn L. and Kaslarich, David. *Criminalistics of State Crime*, translated by NabiElahGholami, ShahrDanesh Publications, Tehran, first edition, 2020. [In Persian]
- Ziyari, Karamatullah, Sheikhi, Abdullah, Bagherataran, Marzieh and Kashfidoost, Dayman. "Evaluation of public awareness of citizens of Piranshahr about citizenship rights and urban laws", *Urban Planning Geography Research Journal*, first year, first issue, 2013, 59-77 [In Persian]
- Sam-Aram, Ezzat-Allah and BarzegarParisi, Fatemeh. "Investigating the sense of having citizenship rights and social factors affecting it among young people aged 15-29 in Sirjan city", *Journal of Welfare Planning and Social Development*, 7th year, no. Twenty-seventh, 2016, 75-116. [In Persian]
- Sardarnia, Khalil Elah. "The structural roots of Iran's economic corruption in the last two decades", *International Political Economy Studies*, first volume, number one, spring and summer 2016, 120-99. [In Persian]

- Smollers, Alt and Haumann, Rolf. Transnational criminology, towards the criminology of international crimes, translated by a group of criminal science researchers, by the efforts of Hamid Reza Nikokar, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2017. [In Persian]
- Sharapour, Mahmoud and Shabani, Maryam. "Sociological analysis of citizens' awareness of urban affairs", Journal of Social Development, 10th year, 3rd issue, 2016, 29-66. [In Persian]
- Abdulahi, Moaz, the effect of governmental models on the criminalization of state crimes, doctoral dissertation in the field of criminal law and criminology, Farabi Campus of Tehran University, 2018. [In Persian]
- Gholami, Hossein. Theoretical Criminology Course Booklet, Criminal Law and Criminology Ph.D., AllamehTabatabai University, second semester of the academic year 2016-2017. [In Persian]
- Gholami, Hossein. Translator's income in an introduction on "Totalitarian Criminal Policy: Crime and Punishment in North Korea" (with an emphasis on the role of the police), Crime Prevention Studies Quarterly, No. 19, Summer 2011, 191-218. [In Persian]
- Gholami, Prophet of Allah. Prevention of government crimes in the light of the components of good governance, doctoral dissertation in the field of criminal law and criminology, AllamehTabatabai University, 2019. [In Persian]
- Felson, Marcus and Clark, Ronald V. Opportunity and delinquency: a practical approach to prevent delinquency, translated by Mohsen Kalantari and SamiaQazalbash, Azarkalk Publishing House, Zanjan, 2nd edition, 2010. [In Persian]
- QorchiBeigi, Majid. "Criminology of state crimes: from the neglect of criminology to prospective criminology", comparative criminology in the light of international cooperation (collection of articles by Dr. Sylvia Tellenbach), Mizan, Tehran, first edition, 2016. [In Persian]
- QorchiBeigi, Majid. Criminology of white-collar crimes, Justice Press, Tehran, first edition, 2015. [In Persian]
- Kozlarich, David. Matteo, Rick. and J. Miller, William. "Criminology of State Crimes", translated by Majid Ghorchi-Beigi, Legal Information Quarterly, Presidential Legal Vice-Chancellor, number 21. 2010. [In Persian]
- Green, Penny and Ward, Tony. "Political economy of government crime", translated by NabiElahGholami, Economic magazine, 18th volume, 5th and 6th issue, 2018, 67-81. [In Persian]
- Green, Penny and Ward, Tony. State Crime (Governments, Violence and Corruption), translated by NabiElahGholami, Majd Publications, Tehran, first edition, 2019. [In Persian]

- Golkhandan, Samira and Haji Dehabadi, Mohammad Ali and Shams Natri, Mohammad Ibrahim. "Criminological analysis of strategies to prevent crimes against humanity", *Criminal Law Research*, 6th year, 22nd issue, Spring 2018, 103-140. [In Persian]
- Mohseni, Farid. *Criminology*, Imam Sadegh University Publications, Tehran, first edition, 2015. [In Persian]
- Mohammad Nasl, Gholamreza. "Principles and Basics of the Opportunity Theory of Crime", *Law Quarterly*, 37th Volume, 3rd Number, Fall 2007, 322-293. [In Persian]
- Mohammadi, Jamal and Tabrizi, Nazanin. "Measuring public awareness of citizenship rights and urban laws", *Sociology of Youth Studies*, first year, first issue, 2011, 175-190. [In Persian]
- Mouzanzadegan, Hassan Ali and Rahdarpour, Hamed. "Rethinking Article 495 of the Islamic Penal Code" (Physician's Responsibility), *Medical Ethics and History Quarterly*, 11th Volume, Number 1, 2018: 14-25. [In Persian]
- NajafiAbarbadadi, Ali Hossein. Theoretical criminology course booklet, criminal law and criminology doctoral course, ShahidBeheshti University, second semester 2015-2016. [In Persian]
- NajafiAbarbadadi, Ali Hossein. An introduction to critical criminology and its types, preface in: Shiri, Abbas (edited), *Encyclopaedia of Convicted Criminology*, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2017. [In Persian]
- NajafiAbrandabadi, Ali Hossein. "Criminal policy against economic delinquency" in *criminal policy against economic delinquency*, edited by Amir Hasan Niazpour, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2018, 451-476. [In Persian]
- NajafiAbrandabadi, Ali Hossein. "The criminological approach of the law of citizenship rights" (about the relationship between criminal procedure and criminology), collection of articles on citizenship rights, Tehran University School of Law and Political Sciences, Publications First, 2009, 13-30. [In Persian]
- NajafiAbrandabadi, Ali Hossein. "From criminology to sociological harm", *Journal of Legal Research (Memorandum of Dr. Reza NorbhaShadarvan)*, Supplement No. 56, Winter2011, 1015-1032. [In Persian]
- NajafiAbrandabadi, Ali Hossein. "Criminal sciences in the face of political events" (an introduction to the evolution of criminal law and criminology in the light of the Marxist-Leninist revolution in Russia), in the encyclopedia of criminal sciences, the fourth book, under the supervision of Ali HosseinNajafiAbrandabadi. First edition, 2019, 770-800. [In Persian]

- Najafi-Abbrandabadi, Ali-Hossein "International crimes and criminology". Preface in transnational criminology, towards the criminology of international crimes, by the efforts of Hamid Reza Nikokar, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2017, 11-24. [In Persian]
- Alvarez, Alex. "Destructive Thoughts: Degeneration and Ideology", translated by Rahim Nobahar and Fatemeh Nobahar in Transnational Criminology, Towards Criminology of International Crimes, by Hamid Reza Nikokar, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2017, 377-347. [In Persian]
- White, Rob and Haines, Fiona. Crime and criminology, theories of crime and deviance. Translated by Ali Salimi, Hozha and University Research Publications, Qom, 8th edition, 2016. [In Persian]
- Williams, Frank P. and McShane, Mary Lynn D. Theories of Criminology, translated by Hamid Reza Malek Mohammadi, Mizan Publishing House, Tehran. Fifth edition, winter 2014. [In Persian]
- Williams, Frank P. and McShane, Mary Lyndey. "Theories of Criminology", translated by Hamid Reza Malek Mohammadi, Mizan Publishing House, Tehran. 6th edition, winter 2016. [In Persian]
- Howman, Rolf and Smollers, Alt. "Criminology in a State of Denial", translated by Amir Pak Nihad in Transnational Criminology, Towards a Criminology of International Crimes, translated by a group of criminal science researchers, by the efforts of Hamid Reza Nikokar, Mizan Publishing House, Tehran, first edition, 2017, 32-69. [In Persian]
- Yaqoubi, Javad, Yaqoubi, Mohammad and Naseri Moghadam, Hossein, "A reflection on the law prohibiting the use of satellite receiving equipment and its jurisprudential and legal challenges", Islamic Law Journal, 13th year, 48th issue, 2016: -157 -127. [In Persian]
- Yazdani, Enayat-oleh and Mahmoud Oghli, Reza. "The role of oil in the US attack on Iraq", Political and International Research Quarterly, first issue, 2009, 117-138. [In Persian]

استناد به این مقاله: غلامی، حسین؛ خسرو شاهی، قدرت‌الله؛ جوادی، حسین. (۱۴۰۲). جرم‌شناسی جرایم

حکومتی از منظر نظریه‌ی فرصت، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۱۲(۴۴)، ۵۲-۹: doi:

10.22054/jclr.2021.51802.2100

Criminal Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.